



مؤسسه مطالعات پژوهش های بازرگانی

پایش تحولات تجاری

(آخرین وضعیت اقتصاد و تجارت جهان و ایران)

چکیده

- قسمت اول: سازمان رصد تجارت جهانی
- قسمت دوم: رصد تجارت ایران و جهان
- تجارت جهانی و سیاست های دیجیتال
- سیاست تجاری و صنعتی و اهداف توسعه پایدار

منابع

آنچه خواهید خوانند ...

چکیده

در شماره ۱۳ گزارش پایش تحولات، علاوه بر بررسی داده‌های تجاری پاییز ۱۴۰۱ ایران و سه ماهه سوم ۲۰۲۲ جهان و تحلیل آن‌ها، چهار گزارش اخیر سازمان رصد تجارت جهانی نیز مورد بررسی قرار گرفته‌اند و نکات اصلی آن به شرح ذیل می‌باشد؛

قسمت اول: سازمان رصد تجارت جهانی

۱. گزارش ۲۷ رصد تجارت جهانی: پیشبرد توسعه پایدار با ابزار سرمایه‌گذاری خارجی

سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی نمی‌تواند سهم معناداری در توسعه پایدار و مقابله با تغییرات آب و هوایی داشته باشد، مگر اینکه در وهله اول به میزان کافی اتفاق بیفتد. به طور کلی، و به ویژه در پنج سال گذشته، دولت‌ها سیاست‌های عمومی کمتری را با هدف سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی معرفی کرده‌اند. این در مورد کشورهای گروه ۲۰ و سایر کشورها، از جمله کشورهای با کمترین درجه توسعه یافتگی، صادق است. اهمیت سیاست‌های تشویق سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی دورزننده موانع دسترسی به بازار رو به کاهش است؛ در عوض الزامات داخلی سازی که بر سرمایه‌گذاران مستقیم خارجی تأثیر می‌گذارد و همین‌طور سیاست‌های مؤثر بر ورود، غربالگری و تنظیم‌گری سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، در طول پنج سال گذشته گسترده‌تر شده است. همچنین این سیاست‌ها در بخش‌های خدماتی در مقایسه با بخش‌های کالایی، سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی را کمتر تشویق می‌کند و کسب و کارها در دهه گذشته با مخاطرات تنظیم‌گری فزاینده‌ای مواجه بوده‌اند.

۲. گزارش ۲۸ رصد تجارت جهانی: یارانه‌های صنعتی و تجارت جهانی

اثر تجمعی هزاران یارانه، عوارض خود را روی شرایط رقابتی فروش تولیدکنندگان خارجی در بازارهای چین، اتحادیه اروپا و ایالات متحده و در بازارهای سوم گذاشته است. یارانه‌های اعطایی چین، اروپا و آمریکا به صنایع و شرکت‌های تجاری خود، دسترسی تولیدکننده کشورهای در حال توسعه را به بازار این کشورها ذیل توافقنامه‌های تجاری چندجانبه و منطقه‌ای با این سه حوزه را تا حدود زیادی از بین برده است. این یارانه‌ها با کاهش مزایای معاملات تجاری، حمایت عمومی از جهانی شدن را کاهش داده و به پوپولیست‌ها بهانه‌ای داده است تا به تجارت آزاد حمله کنند. حرکت به سمت همکاری‌های تجاری و منطقه‌ای و دور شدن از فضای آزاد تجارت جهانی، یکی از نیروهای جدی خود را امروز از همین یارانه‌های شرکتی می‌گیرد.



۳. گزارش ۲۹ رصد تجارت جهانی: تجارت جهانی و سیاست‌های دیجیتال

در حال حاضر هیچ نهاد جهانی رسمی، مأموریت پیگیری رویه‌های مداخله سیاست در حوزه دیجیتال را بر عهده ندارد. بررسی اطلاعات بیش از ۱۵۰۰۰ سیاست و تحول نظارتی در حوزه دیجیتال که در گزارش رصد تجارت جهانی تحت عنوان «فقدان یکپارچگی در دیجیتالی سازی: خطرات یکجانبه گرایی» از آن استفاده شده است نشان می‌دهد دولت‌ها از آغاز سال ۲۰۲۰ در بخش‌های دیجیتالی به سمت نظارت‌های بیش از حد حرکت کرده‌اند؛ ناهمگونی مقرراتی در حال رشد است و خطر پراکندگی رویه‌های سیاستگذاری در حوزه‌های دیجیتال را بیشتر می‌کند. همچنین تحولات سیاست تجاری در دهه گذشته موانع بیشتری را در بخش‌های دیجیتال ملی ایجاد کرده است؛ رقابت‌ها در پرداخت یارانه در اقتصاد دیجیتال، به ویژه در بخش نیمه‌رساناها در حال گسترش است و بدون هیچ راهنمای جهانی برای سیاستگذاران و رگولاتورها، اقدامات یکجانبه و در حال رشد دولت‌ها در حوزه دیجیتال ناهماهنگ باقی می‌مانند و در عین حال تنش‌های تجاری در مورد موضوعاتی از جمله مالیات شرکت‌ها تا اجرای قانون رقابت تشدید خواهد شد.

۴. گزارش ۳۰ رصد تجارت جهانی: سیاست تجاری و صنعتی و اهداف توسعه پایدار

در ۲۵ سپتامبر ۲۰۱۵ مجمع عمومی سازمان ملل دستور کار ۲۰۳۰ برای توسعه پایدار را در قالب تصویب اهداف توسعه پایدار و پیوند آن با سیاست تجاری تصویب کرد. این دستور کار به دنبال تغییر چشم انداز جهان نسبت به توسعه پایدار در یک افق زمانی پانزده ساله می‌باشد. از زمان اجرایی شدن این دستور کار در سال ۲۰۱۶، در مجموع ۱۹۶۷۲ اقدام شامل واردات، صادرات، یارانه یا سایر سیاست‌های تجاری بر هفت هدف توسعه پایدار منتخب از ۱۷ هدف موجود، تاثیر گذاشته است. این هفت هدف شامل موارد ذیل می‌شوند: پایان دادن به فقر در همه اشکال آن در همه جا؛ گرسنگی صفر؛ تضمین زندگی سالم و ارتقای رفاه برای همه در تمام سنین؛ آب تمیز و بهداشت عمومی؛ انرژی مقرون به صرفه و پاک؛ صنعت، نوآوری و زیرساخت؛ و یارانه‌ها (کوه یخ زیر آب)؛ ارزیابی اثرات پیگیری این اهداف نشان می‌دهد که ۴۵ درصد از تغییرات سیاست تجاری، نتایج را بهبود می‌بخشد؛ ۲۷ درصد آن، نتایج را بدتر می‌کند و ۲۸ درصد باقیمانده خنثی (بدون تاثیر) بوده است.

قسمت دوم: رصد تجارت ایران و جهان

۱. تجارت جهان در سه ماهه سوم ۲۰۲۲

روند تجارت منطقه‌ای در سه ماهه سوم ۲۰۲۲: در سه ماهه سوم ۲۰۲۲، ارزش تجارت جهانی کالا به طور قابل توجهی بالاتر از سطح سه ماهه سوم ۲۰۲۱ برای کشورهای در حال توسعه و توسعه یافته بود. تجارت



بین کشورهای در حال توسعه (جنوب-جنوب) حدود ۱۳ درصد بیشتر از مدت مشابه سال ۲۰۲۱ بود. تجارت جنوب-جنوب بدون احتساب اقتصادهای آسیای شرقی ۱۹ درصد رشد کرد. کاهش تجارت در سه ماهه سوم ۲۰۲۲ نسبت به سه ماهه دوم ۲۰۲۲ برای کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه مشابه بود.

رشد تجارت جهانی در سطوح بخشی در سه ماهه سوم ۲۰۲۲: رشد قابل توجه تجارت در سال گذشته عمدتاً به دلیل افزایش ارزش تجارت محصولات حوزه انرژی بوده است. در حالی که تجارت در برخی بخش‌ها افزایش داشته است (مانند پوشاک، مواد شیمیایی، وسایل نقلیه جاده‌ای)، ارزش تجارت در سه ماهه سوم ۲۰۲۲ برای چندین بخش از جمله داروسازی، مواد معدنی، تجهیزات ارتباطی و تجهیزات حمل و نقل کمتر از سه ماهه سوم ۲۰۲۱ بوده است.

پیش‌بینی روند آتی تجارت جهانی: رشد اقتصادی کمتر، قیمت بالای کالاهای مورد معامله، نگرانی از پایداری بدهی، بهبود در لجستیک تجارت جهانی، به نتیجه رسیدن قراردادهای تجاری، تغییر شکل زنجیره‌های تامین جهانی، گذار به سوی اقتصاد جهانی سبزتر.

۲. تجارت ایران در پاییز ۱۴۰۱

- روند فصلی ارزش صادرات و واردات: از ابتدای دولت شاهد رونق تجارت هستیم؛ افزایش شدید قیمت‌های جهانی مهم‌ترین عامل رونق اخیر است و رونق ایجاد شده چندان اقتصادی و مبتنی بر ارتقاء توان رقابت‌پذیری نبوده است.
- یکی از ویژگی‌های اصلی دوره رونق اقتصادی در کشور، رونق در حوزه واردات به جهت تامین مواد اولیه و ماشین‌آلات است.
- از آنجا که برای نخستین بار در طول تاریخ تجارت غیرنفتی ایران در انتهای پاییز از ۸۰ میلیارد دلار عبور کرده و به ۸۷.۴ میلیارد دلار رسیده است، پیش‌بینی می‌شود که در انتهای زمستان ارزش تجارت خارجی کشور از ۱۲۰ میلیارد دلار فراتر رود. روندهای وزنی واردات طی ۹ ماهه یک دهه گذشته نیز بر صحت این مدعا مهر تایید می‌زند. بررسی روندهای وزنی نشان می‌دهد که در ۹ ماهه سال جاری وزن واردات کشور به ۴۴.۳ میلیون تن رسیده است که در طول یک دهه گذشته یک رکود محسوب می‌شود. بالاترین عملکرد واردات نه ماهه مربوط به سال ۱۳۹۶ با ۳۷.۶ میلیون تن واردات بوده که عملکرد سال ۱۴۰۱ بالغ بر ۱۸ درصد رشد نشان می‌دهد.
- طی دوره پسا کرونا کشور با ارتقاء کیفیت (قدرت خلق ارزش افزوده اقلام صادراتی و وارداتی و سطح پیچیدگی آن‌ها) مواجه شده است اما از ابتدای سال ۱۴۰۱ دائماً از کیفیت تجارت خارجی کاسته شده است. هر چه شاخص کیفیت پایین‌تر می‌آید، وابستگی اقتصاد به منافع نفتی برای تامین سبد وارداتی کشور نیز افزایش می‌یابد.



مقدمه

رصد تحولات تجاری، در دو سطح داخلی و بین‌المللی، منجر به شکل‌گیری نگاهی دقیق‌تر در سیاستگذار خواهد شد. با بررسی داده‌های موجود و تحلیل‌های مرتبط با آن، می‌توان انتظار داشت که سیاستگذاری کارآمدتری صورت پذیرد. ذیل چنین دیدگاهی، سلسله گزارش‌هایی تحت عنوان «پایش تحولات تجاری» تهیه و ارائه شده است. در شماره ۱۳ این گزارش، علاوه بر بررسی داده‌های تجاری پاییز ۱۴۰۱ ایران و سه ماهه سوم ۲۰۲۲ جهان و تحلیل آن‌ها، چهار گزارش اخیر سازمان رصد تجارت جهانی نیز مورد بررسی قرار گرفته‌اند و نکات اصلی و حائز اهمیت آن نیز در گزارش مطرح شده است.

قسمت اول: سازمان رصد تجارت جهانی

جامع‌ترین پوشش تحلیلی موجود در ارتباط با انواع اقدامات تبعیض آمیز تجاری و یا آزادسازی تجارت، از سوی سازمان رصد تجارت جهانی، در قالب گزارش‌های دوره‌ای منتشر می‌شود. این گزارش‌ها از سوی مراجع و نهادهای مرتبط با تجارت در سطوح مختلف، به شکل ویژه‌ای مورد توجه قرار دارد. براین مبنا به نظر می‌رسد که بررسی و تحلیل نکات مطرح شده در این گزارش‌ها، چشم‌انداز دقیق‌تری از وضعیت تجارت جهانی و اثرات آن بر وضعیت تجاری کشور را شکل خواهد داد. طی این گزارش از سلسله گزارش‌های پایش تحولات تجاری نیز، چهار شماره اخیر گزارش‌های منتشر شده از سوی سازمان رصد تجارت جهانی مورد بررسی قرار گرفته و در ادامه به مهم‌ترین نکات آن‌ها به اختصار اشاره شده است.

۱. پیشبرد توسعه پایدار با ابزار سرمایه‌گذاری خارجی

گزارش حاضر خلاصه‌ای از بیست و هفتمین گزارش رصد تجارت جهانی با عنوان پیشبرد توسعه پایدار با سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی^۱ است که در سال ۲۰۲۱ انتشار یافته است و به مرور آخرین وضعیت عملکرد سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی می‌پردازد، وضعیتی از سطح سرمایه‌گذاری خارجی که بعد از ۱۹۹۵ بی‌سابقه بوده است. این گزارش مشکل پیش‌روی سرمایه‌گذاری خارجی را به نوعی ناشی از انتظارات بیش از حد از سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی می‌داند و راهکارهایی ارائه می‌دهد که متضمن واقع‌بینی بیشتر نسبت به ماهیت سودجویانه سرمایه است.



1. The 27th Global Trade Alert report; Advancing Sustainable Development With FDI: Why Policy Must Be Reset

سرمایه‌گذاری خارجی دیرزمانیست که نشانه‌ای بارز از جهانی شدن تلقی می‌شود و نقشی محوری در راهبردهای توسعه‌ای بسیاری از کشورهای در حال توسعه داشته است. سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی چشم‌انداز شرکت‌ها، بخش‌ها، مناطق و حتی اقتصادها را متحول کرده و به ویژه، کشورهای در حال توسعه از سرمایه‌گذاری‌های نوبنیاداً منتفع شده و فرصت‌هایی برای میلیون‌ها شاغل و خانواده‌های آنها ایجاد شده است و استانداردهای زندگی افزایش یافته است. تا سال ۲۰۱۹ انبار جریان سرمایه مستقیم خارجی به کشورهای در حال توسعه به ۱۱۳۰۰ میلیارد دلار رسیده بود که سرانه آن بالغ بر ۱۷۳۰ دلار می‌شود. تنها برای حفظ سرمایه موجود، با فرض استهلاک متوسط ۴ درصد، سالانه بالغ بر ۴۴۰ میلیارد دلار نیاز خواهد بود. در حالیکه شرکت‌های چند ملیتی همواره در حال رشد تلقی می‌شوند و زنجیره‌های ارزش بین‌المللی در سراسر کره زمین گسترش یافته‌اند، دولت‌ها و جامعه مدنی از کسب‌وکار بین‌المللی می‌خواهند تا برای پیشبرد توسعه پایدار و مقابله با تغییرات اقلیمی تلاش بیشتری انجام دهند. گسترش دامنه و قدرت چانه‌زنی کسب و کارهای بین‌المللی هم بر انتظارات از آنها در خصوص کیفیت سرمایه‌گذاری خارجی دامن زده است. دولت‌ها هم از پیش اعلام کرده‌اند که نمی‌توانند بدون مشارکت بخش خصوصی، اهداف توسعه پایدار را تامین مالی کرده و به آن‌ها برسند.

اما واقعیت روی زمین متفاوت است. شرکت‌ها کمتر و کمتر به سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی متوسل می‌شوند و سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی که زمانی نشانه جهانی شدن بود، مدتی است با مشکل مواجه است. واقعیتی که با بیماری همه‌گیر جاری ترکیب شده است.

اگر شاخص توسعه انسانی که شاخص مقبولی برای امید به زندگی، آموزش و درآمد سرانه است را معیار بدانیم دهه اخیر (۲۰۱۰-۲۰۱۹) نسبت به دهه قبل آن دستاوردهای کمتری داشته است. از میان ۱۷۴ کشوری که اطلاعات شاخص توسعه انسانی آنها موجود است تنها ۳۷ کشور وضعیت بهتری نسبت به دهه گذشته در بهبود شاخص توسعه انسانی یافته‌اند.

کرونا نه تنها تهدیدی برای سلامت جهانی بلکه تهدیدی هم برای سطح زندگی بود و سقوط ۴۲ درصدی سطح سرمایه‌گذاری خارجی در سال ۲۰۲۰ یکی از لطمات آن بود. در نتیجه‌ی کرونا سرمایه‌گذاری خارجی دچار سه‌تکانه در جانب تقاضا، جانب عرضه و از جهت سیاست عمومی شد. اما میزان این تاثیر در همه جا به یک میزان نبود.



گزارش مارس ۲۰۲۱ بانک جهانی میزان کاهش در سرمایه‌گذاری های مستقیم خارجی نوبنیاد را در فصل چهارم سال نسبت به سال قبل تر ۵۶ درصد برآورد کرده است منتها میزان این کاهش در جنوب آسیا و خاورمیانه و شمال آفریقا بیشتر و در آفریقای جنوب صحرا و کشورهای در حال توسعه شرق آسیا و حوزه اقیانوس آرام کمتر و در آمریکای لاتین و حوزه کاراییب و کشورهای در حال توسعه اروپا و آسیای میانه بازم کمترین بوده است. البته هیچ منطقه در حال توسعه ای از این کاهش ها برکنار نبوده است و حتی در مناطق با کاهش کمتر هم ۳۷ درصد کاهش رخ داده است. مقایسه فصل چهارم سال ۲۰۲۰ با زمان مشابه سال ۲۰۱۹ برخی کشورهای در حال توسعه هم در گزارش مزبور آمده است که میزان کاهش برای چین ۵۹ درصد و برای برزیل و هند به مراتب کمتری یعنی به ترتیب ۱۶ و ۱۰ درصد بوده است. البته به نظر می‌رسد تفاوت چشمگیر میان این کشورها به همان تفاوت های زمانی موج‌های کرونا و شدت اقدامات واکنشی دولت ها مربوط باشد.

سقوط ارقام سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی به دوران کرونا محدود نمی‌شود و روند نزولی از زمان بحران جهانی آغاز شده بود ولی کرونا آن را به سطوحی رساند که تا ۲۵ سال پیش از آن بی سابقه بود. اگر ارقام سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی نسبت به دیگر ارقام مرتبط اقتصاد کلان سنجیده شود معنادارتر خواهد بود چرا که رشد سرمایه‌گذاری خارجی وابسته به رشد اقتصاد جهانی و میزان سرمایه‌گذاری بنگاهها است و خود یکی از شیوه‌های دسترسی به بازار است. مقایسه روند سرمایه‌گذاری خارجی نسبت به تولید، سرمایه‌گذاری و تجارت جهانی نوسانات آشکاری را از سال ۱۹۹۵ تا سال ۲۰۲۰ نشان می‌دهد و روند نزولی پیش از کرونا از زمان بحران مالی جهانی مشاهده می‌شود. در سال ۲۰۲۰ سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی سهمی کمتر از ۴ درصد از سرمایه‌گذاری جهانی داشت. بالاترین نسبت سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی به سرمایه‌گذاری جهانی هم بیشتر از ۲۲ درصد در سال ۲۰۰۷ نبوده است. این تغییر ارقام گویای چشم انداز متفاوتی از سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی به عنوان یک ابزار مالی محقق ساز راهبردهای توسعه ملی است.

از سوی دیگر متوسط بازده سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی هم در جهان، در دهه گذشته کاهش یافته است و این کاهش برای میانگین بازده سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در کشورهای در حال توسعه بیشتر از کشورهای با درآمد بالاتر بوده است. در خارج از خاورمیانه، از سال ۲۰۱۵، شرکت‌های چندملیتی ایالات متحده حداکثر بازده اضافی ناچیزی از سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در کشورهای در حال توسعه، در مقایسه با سرمایه‌گذاری در اقتصادهای کم مخاطره اتحادیه اروپا، کسب کرده‌اند. بازده سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی ایالات متحده در خدمات آموزشی آنقدر کم است که جبران هزینه‌های آنها ۴۰ سال طول می‌کشد. بدتر از آن، دوره بازپرداخت سرمایه‌گذاری در حوزه سلامت و مخابرات بیش از ۹۰ سال است. خوشبختانه، بازده سرمایه‌گذاری در تولید صنعتی بهتر است. کاهش بازده سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، هشدار است که قابلیت تجاری راه‌اندازی فعالیت در بازارهای خارجی و حفظ عملیات در آنجا را زیر سوال می‌برد.



از آن زمان که سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی مطلقاً مطلوب بود زمان زیادی گذشته است و اکنون کیفیت سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی به هدف تبدیل شده و اهمیتی بیشتر از کمیت آن یافته است. دولت‌ها بر اساس ملاحظات امنیت ملی به غربالگری سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی روی آورده‌اند و برخی فعالانه برخی اقسام سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی را منع کرده‌اند. بعنوان مثال در مه ۲۰۲۱ کمیسیون اروپا مقررات بازدارنده‌ای در خصوص تامین مالی دولتی سرمایه‌گذاری خارجی بویژه تملک خارجی فرامرزی در اتحادیه اروپا را تصویب کرد که ظاهراً با هدفگیری علیه چین بوده است، هرچند دیگر شرکای تجاری اتحادیه اروپا هم به تملک برون مرزی بنگاههای ملی‌شان یارانه می‌پردازند.

به طور کلی، جهت‌گیری سیاست‌های عمومی برای سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، به ویژه در پنج ساله پیش از این، بدین نحو بوده است:

- دولت‌ها سیاست‌های عمومی کمتری را با هدف سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی معرفی کرده‌اند. این در مورد کشورهای گروه ۲۰ و سایر کشورها، از جمله کشورهای در کمترین درجه توسعه یافتگی، صادق است.
- اهمیت سیاست‌های تشویق سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی دوزننده موانع دسترسی به بازار رو به کاهش است.
- الزامات داخلی سازی که بر سرمایه‌گذاران مستقیم خارجی تأثیر می‌گذارد، و همین‌طور سیاست‌های مؤثر بر ورود، غربالگری و تنظیم‌گری سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، در طول پنج سال گذشته گسترده‌تر شده است.
- سیاست‌های کمتری در بخش‌های خدماتی در مقایسه با بخش‌های کالایی، سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی را تشویق می‌کند.
- کسب و کارها در دهه گذشته با مخاطرات تنظیم‌گری فزاینده‌ای مواجه بوده‌اند.

بنابراین در حالی که دولت‌ها از سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی مطالبات بیشتری داشتند، شرایط را برای تجارت بین‌المللی سخت‌تر می‌کردند و نتیجه قابل انتظار آن کاهش ورودی سرمایه‌گذاری خارجی بوده است. بحث در مورد سهم تجارت بین‌الملل در چالش‌های جهانی نیازمند بازبینی است. در واقع، سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی نمی‌تواند سهم معناداری در توسعه پایدار و مقابله با تغییرات آب و هوایی داشته باشد مگر اینکه در وهله اول به میزان کافی اتفاق بیفتد. مشورت در مورد کیفیت سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و رفتار تجاری مهم است، اما کمیت آن نیز مهم است.



در زمان تصویب اهداف توسعه پایدار، بسیاری از دولت‌ها به صراحت اعلام کردند که پول و توانایی لازم برای اجرای آن را ندارند و بنابراین مشارکت بخش خصوصی مورد نیاز است. سیاستگذاران بهتر است برای برگزیدن سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، نسبت به سایر پروژه‌های شرکتی یا پرداخت به سهامداران، به ارزیابی سودآوری تجاری آن مراجعه کنند. اجرای سه مرحله زیر چشم‌انداز تجاری سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی را در بخش‌های حساس به توسعه بهبود می‌بخشد:

- پس از اثبات اینکه چرا بازده سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در یک کشور در حال توسعه بسیار کم است، یا چرا چنین بازدهی کاهش می‌یابد، گفت‌وگو بین بانک جهانی و بانک‌های توسعه منطقه‌ای و دولت میزبان باید مشخص کند که کدام سیاست‌ها و رویه‌های شرکتی باید تغییر کند و چه میزان حمایت فنی برای تأثیرگذاری بر تغییر سیاست لازم است.
- هر کشوری که از سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی حمایت مالی می‌کند، چه این مشوقهای مالی برای سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در خارج باشد و چه در داخل، در بخش‌های اولویت‌داری که در آن بیشترین منافع توسعه پایدار برای دولت‌های میزبان در کشورهای در حال توسعه دیده می‌شود، هدف قرار گیرد.
- دولت‌ها باید به تدریج با بازنگری کامل و ارزیابی سیاست‌های تنظیم‌گری موجود و رویه‌های اجرایی، مخاطره برای سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی را کاهش دهند. توجه ویژه باید به اجرای سیاست‌های غربالگری سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی که اخیراً تصویب شده است معطوف شود.

با بیش از ۱۱ هزار میلیارد دلار سرمایه‌گذاری در کشورهای در حال توسعه، هم کسب‌وکار بین‌المللی و هم دولت‌ها سهم بزرگی در احیای رونق تجاری سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی دارند. تا به امروز، مسوولیتی بیش از حد بر عهده کسب‌وکار بین‌المللی بوده است. به عنوان مثال، حامیان توسعه پایدار به بخش خصوصی گفته‌اند که با تحولات جهانی و اجتماعی مورد نیاز برای تحقق اهداف توسعه پایدار "همسو شود". مدافعان این دیدگاه و سیاستگذاران آن باید در مورد اینکه چرا بازده سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در بخش‌های کلیدی بسیار کم است و اینکه چرا فقط قطره‌ای از جریان‌های سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در آن‌ها رخ داده است، فکرو عمل کنند. کمک‌های شرکت‌های بزرگ به توسعه پایدار باید با اصلاحات سیاستی برای بازگرداندن سودآوری تجاری سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در کشورهای در حال توسعه - سازوکاری اثبات‌شده برای انتقال تخصص مدیریت، افراد، سرمایه و فناوری - متعادل شود. نیاز فوری به بازنشانی در بحث در مورد آنچه که تجارت بین‌الملل می‌تواند به طور واقع بینانه ارائه کند، وجود دارد، به ویژه اگر در بدتر شدن



رفتار سیاستی با سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی که در این گزارش مستند شده است، تغییری صورت نگیرد.

۲. یارانه‌های صنعتی و تجارت جهانی

یارانه‌های مستقیم اعطا شده به شرکت‌های تجاری که به نوعی به صنایع ساخت‌محور اعطا می‌شود، امروز محل بحث و جدل در سیستم تجارت جهانی شده و فقدان اطلاعات قابل مقایسه و قابل اعتماد در مورد آنها در این میان یکی از چالش‌های اصلی است. بیست و هشتمین گزارش سازمان «رصد تجارت جهانی» فهرستی از ۱۸۱۳۷ مورد خطوط اعطای یارانه از نوامبر ۲۰۰۸ تا سپتامبر ۲۰۲۱ را توسط چین، اتحادیه اروپا و ایالات متحده جمع‌آوری می‌کند تا نشان دهد که اثر تجمعی هزاران یارانه عوارض خود را بر روی شرایط رقابتی فروش تولیدکنندگان خارجی در بازارهای چین، اتحادیه اروپا و ایالات متحده و در بازارهای سوم گذاشته است. نکته قابل توجه این جاست که در حال حاضر هیچ برنامه کاری در سازمان جهانی تجارت در مورد جنبه‌های تجاری مرتبط با یارانه‌ها وجود ندارد و هیچ تلاش جدی برای برخورد و حل این معضل تدبیر نشده است. دولت‌های کشورهای در حال توسعه امروز با این مشکل جدی مواجه شده‌اند که یارانه‌های اعطایی از جانب چین، اروپا و آمریکا به صنایع و شرکت‌های تجاری دسترسی آنها به بازار این کشورها ذیل توافقنامه‌های تجاری چندجانبه و منطقه‌ای با این سه حوزه را تا حدود زیادی از بین برده است. این یارانه‌ها با کاهش مزایای معاملات تجاری، حمایت عمومی از جهانی شدن را کاهش داده و به پوپولیست‌ها بهانه‌ای داده است تا به تجارت آزاد حمله کنند. حرکت به سمت همکاری‌های تجاری و منطقه‌ای و دور شدن از فضای آزاد تجارت جهانی، یکی از نیروهای جدی خود را امروز از همین یارانه‌های شرکتی می‌گیرد. بهانه اعطای این یارانه‌ها در سنوات اخیر عموماً مقابله با نگرانی‌های فوری ملی و جهانی، مانند واکنش در برابر همه‌گیری کووید-۱۹، کربن‌زدایی و گذار به انرژی‌های پاک بوده و البته آنچه که یک دولت به عنوان یارانه خوب و اعمال مشروع حاکمیت ملی تلقی می‌کند، توسط شرکای تجاری با نگاهی منفی‌تر و ضد تجارت نگریسته شود. این تردید که آیا اعطای یارانه مؤثرترین وسیله برای دستیابی به اهداف خاص سیاست دولت است، می‌تواند بر شک شرکای تجاری بیفزاید.

۲-۱. یک پایگاه آماری جدید در خصوص یارانه‌ها

سازمان رصد تجارت جهانی، در چنین فضایی اقدام به گردآوری سامانه جامعی از یارانه‌های اعطایی شرکتی نمود و فهرستی از ۱۸۱۳۷ ردیف یارانه شرکتی را جمع‌آوری کرد که از نوامبر ۲۰۰۸ تا سپتامبر ۲۰۲۱ توسط چین، اتحادیه اروپا و ایالات متحده اعطا شده بود. در این زمینه وسواس کامل نیز به خرج داده شد تا برخی اشکال یارانه که به حوزه خانوار و خود دولت بازمی‌گردد مد نظر قرار نگیرند.



برای به دست آوردن جامع‌ترین پوشش ممکن در مورد یارانه‌های شرکتی، یارانه‌هایی را که یک حوزه قضایی از قوانین کمک‌های دولتی مستثنی می‌کردند و همچنین آن دسته از یارانه‌هایی را که به نظر می‌رسد مشمول هیچ انضباط مرتبط با قانون رقابت نیستند، اضافه کردیم. به طور خلاصه، صرفاً به این دلیل که یک حوزه قضایی ترجیح می‌دهد با انتقال منابع مالی دولتی به عنوان یارانه برخورد نکند، در اینجا هیچ مشکلی وجود ندارد. در سرتاسر، ما به طور مداوم از تعریفی از یارانه استفاده می‌کنیم که کارشناسان در زمینه‌های تجارت و قانون رقابت و سیاست آن را تشخیص می‌دهند. البته این سامانه قطعاً تا رسیدن به نسخه‌ای که با دقت تمامی یارانه‌ها را در برگیرد فاصله دارد و خود سازمان نیز ادعا نکرده است که هر یارانه‌ای که توسط چین، اتحادیه اروپا و ایالات متحده اعطا می‌شود در آن مستند شده است. برخی از یارانه‌ها ممکن است پنهان شده باشند و هیچ یک از حوزه‌های حاکمیتی امروز به اندازه‌ای که ادعا می‌کنند در مورد پرداخت یارانه شفاف نیستند.

این نکته بسیار حائز اهمیت است که سازمان ناظر بر تجارت جهانی و اجرای صحیح مقررات بین‌المللی در عرصه تجارت، به روشنی اعتراف می‌کند که سه حوزه مهم اقتصاد تجاری به هیچ عنوان به تعهدات خود به سازمان جهانی تجارت پایبند نمانده‌اند و این سازمان نیز نه تنها قادر به رصد و جریمه کشورها نیست، بلکه هیچ برنامه فعالی در این زمینه ندارد. این امر به ویژه نگرانی از بابت پیوستن به سازمان تجارت جهانی و موافقتنامه‌های ذیل آن که با اعطای یارانه‌ها مخالف می‌کنند را تا حدود زیادی مرتفع می‌کند و بلکه می‌تواند در پیوستن به سازمان تجارت جهانی، نگاه مقامات کشور را به شکلی مثبت تحت تاثیر قرار دهد. این گزاره زمانی تقویت می‌شود که سازمان ناظر علاوه بر این سه حوزه، در پایگاه آماری برای سایر کشورهای ذیل سازمان تجارت جهانی بالغ بر ۵۹۷۷ ردیف یارانه‌ای را مستند ساخته است

در این سامانه برای ۹۹.۷ درصد یارانه‌های اعطا شده، به یک سند دولتی استناد شده است و لذا دقت آن در تعریف و سازوکار اعطای یارانه به شدت بالا است. البته این سازمان در بیست و هشتمین گزارش سنواتی خود به خوبی تفکیک‌های دقیقی از انواع ابزارهای سیاست یارانه‌ای مورد استفاده، ارائه کرده است. نکته قابل توجه در این گزارش و سامانه آماری پیوست آن، شناسایی صنعت یارانه گیرنده و صنعت آسیب دیده از یارانه در میان شرکای تجاری و همچنین حجم کاهش یافته از تجارت جهانی در نتیجه اعطای آن یارانه است. علاوه بر آن، در این گزارش سیاست‌های «این به آن در»^۱ سه حوزه چین، اتحادیه اروپا و آمریکا در اعطای یارانه‌های شرکتی و پویایی‌های آن در طول زمان نیز تشریح شده است.



۲-۲. یارانه‌های شرکتی به چه میزان از تجارت جهانی وارد شده است؟

اگر سهم کالاهای وارد شده یارانه‌ای به جریان تجارت جهانی پایین باشد، می‌توان گفت که سرریزهای نامطلوب فرامرزی ایجاد شده توسط سیاست یارانه‌های مستقل نیز احتمالاً محدود بوده، تنش بین سیاست یارانه‌ها و دسترسی به بازار چندان نیست و قوانین چندجانبه موجود کفایت می‌کنند. اما نتایج نشان می‌دهند که:

- یارانه توسط چین، اتحادیه اروپا و آمریکا محدود به سال‌های بحرانی نیست. این سه حوزه حاکمیتی در مجموع ۲,۴۸۸ یارانه را طی سال‌های ۲۰۰۸-۲۰۱۰، ۳,۷۵۴ یارانه را در طول سال‌های ۲۰۲۰ و ۲۰۲۱ و ۱۱,۸۶۱ یارانه را در طول سال‌های میانی (۲۰۱۱-۲۰۱۹) اعطا کرده‌اند،
- کمتر از ۱,۰۵ درصد از یارانه‌های ثبت شده در سامانه شامل فرایند حذف یا کاهش شده‌اند و همگی مسیر مداوم را طی می‌کنند،
- اعطای یارانه توسط چین، اتحادیه اروپا و آمریکا منوط به بخش کشاورزی نمی‌شود. در حالی که ۲۱۷۱ ردیف یارانه به این بخش اختصاص یافته، در مجموع ۴۵۶۴ ردیف به بخش خدمات و ۱۰۸۱۴ ردیف به بخش صنعت اعطا شده است. از جمع یارانه‌های اعطایی به بخش خدمات، ۵۷۸ مورد به خدمات مالی اختصاص یافته که این خود نشان می‌دهد سامانه مرکز رشد تجارت جهانی تحت تاثیر نهادهای قوی مالی در غرب قرار نگرفته است.
- دولت‌های ملی تنها مسئول یارانه‌های اعطایی چین، اتحادیه اروپا و ایالات متحده نیستند. در مجموع ۶۷۷ ردیف یارانه توسط نهادهای دولتی محلی اعطا شده و در مجموع ۳۴۴۶ ردیف یارانه توسط نهادهای فراملی به ویژه توسط بانک سرمایه‌گذاری اروپا رسید شده است.
- در مجموع ۱۴۱۰۴ یارانه اعطایی به طور مستقیم و مشخص به یک صنعت، خدمت یا محصول اعطا شده و دریافت‌کنندگان هر ردیف یارانه‌ها محدود و به شدت هدفمند بوده‌اند
- از آنجایی که اروپا و آمریکا با هم مسئول ۱۲۶۲۹ ردیف یارانه شرکتی هستند، ادعاهایی مبنی بر اینکه توسل گسترده به یارانه‌ها فقط در مدل‌های توسعه اقتصادی دولت محور یافت می‌شود، بسیار جای تردید دارد. توسل به یارانه‌های گسترده یکی از ویژگی‌های مشترک سیاست‌های صنعتی در سیستم‌های اقتصادی بازار محور نیز شده است.
- این یارانه‌ها به شدت بازارهای چین، اروپا و آمریکا برای شرکت‌های خارجی محدود کرده است. در سال ۲۰۱۹، ۸۴,۰ درصد از کالاهای وارداتی به چین ۸۵,۳ درصد از کالاهای وارداتی به اتحادیه اروپا و ۶۶,۴ درصد از کالاهای وارداتی به آمریکا با رقبای داخلی مواجه می‌شدند که از یارانه‌ها منتفع شده بودند.



- در سال ۲۰۱۹، قبل از شیوع بیماری همه‌گیر کووید-۱۹، ۶۲ درصد از تجارت جهانی کالا در محصولات و در مسیرهای تجاری بود که شرکت‌های آمریکایی، چینی و اروپایی یارانه‌ای در آن رقابت می‌کردند و یارانه‌های اعطا شده توسط هریک از قدرت‌های تجاری سهم قابل توجهی از تجارت جهانی کالا را شامل شده است. اگر یارانه‌های اعطا شده چین نادیده گرفته شود (و یارانه‌های مشابه آن در آمریکا و چین) و فقط آن دسته از یارانه‌هایی که ویژه آمریکا و اروپا است مد نظر قرار گیرد، در مجموع ۲۸.۱ درصد تجارت جهانی مشمول کالاهای یارانه‌ای می‌شود. این عدد برای حالت آمریکا و چین و حالت اروپا و چین به ترتیب ۴۷.۵ و ۵۷ درصد است. بزرگی این عدد در خصوص چین و اروپا خیلی از معادلات فعلی سازمان جهانی تجارت را به هم می‌زند و کلیدی برای حل معمای نیروهای ضدجهانی شدن به دست می‌دهد. نزدیک به ۶۰ درصد از حجم تجارت جهانی صرفاً با در نظر گرفتن نوع یارانه پرداختی از ناحیه اروپا و چین، یارانه‌ای است.
- این فرض که یارانه‌ها ویژه محصولات کشاورزی است حتماً باید مورد تجدید نظر قرار گیرد و امروز در عرصه تجارت جهانی به همان اندازه که اقلام کشاورزی یارانه‌ای هستند، اقلام صنعتی و خدماتی نیز از یارانه‌ها بهره می‌برند.
- مشوق‌های صادراتی ارائه شده توسط چین، اتحادیه اروپا و آمریکا ۲۵٫۳ درصد از ارزش کل تجارت جهانی را در سال ۲۰۱۹ به خود اختصاص داده است. علاوه بر این، ۳۷٫۶ درصد از تجارت جهانی شامل اعطای یارانه به شرکت‌هایی است که شدیداً در معرض رقابت با یک رقیب خارجی بوده است. لذا امروز دیگر هرگونه بازنگری در مورد سیاست یارانه‌ها نباید محدود به یارانه‌هایی باشد که بر شرایط رقابت در بازارهای داخلی اثر می‌گذارد، بلکه باید یارانه‌هایی که به بازارهای بین‌المللی آسیب رسانده‌اند نیز مورد توجه قرار گیرند.
- پویایی یارانه‌ها را نمی‌توان در سال‌های قبل از همه‌گیری کووید-۱۹ رد کرد (جدول ۱). هریک از سه قدرت تجاری به دنبال مداخلات یارانه‌ای جدید توسط دو کشور دیگر نسبت به اعطای یارانه‌های در همان محصولات اقدام کرده است و کمتر ابزار افزایش تعرفه را برای مقابله به کار گرفته است. جدول نشان می‌دهد که در عرض شش ماه پس از اینکه چین یارانه‌ای داده، در ۵۸ درصد مواقع اتحادیه اروپا و در ۴۸ درصد مواقع آمریکا در همان زمینه یارانه مشابه اعطا کرده‌اند. یعنی اگر امروز چین یارانه‌ای به یک فعالیت صنعتی داده است، اروپا و آمریکا ظرف شش ماه حداقل در ۵۸ و ۴۸ درصد صنایع مشابه، اقدام به اعطا یارانه کرده‌اند. این نرخ برای چین در بازه شش ماهه در مواجهه با یارانه اروپا و آمریکا به ترتیب ۵۶ و ۴۲ درصد است.



جدول ۱. راهبرد یارانه‌ای «این به آن در» توسط چین، اتحادیه اروپا و آمریکا

کشور/ منطقه	نوع یارانه	چین			۲۸ کشور اتحادیه اروپا			آمریکا		
		شش ماه	یک سال	دو سال	شش ماه	یک سال	دو سال	شش ماه	یک سال	دو سال
چین	اعطای یارانه جدید	-	-	-	%۸۵	%۷۶	%۱۷	%۸۴	%۶۵	%۳۶
چین	محدودیت وارداتی جدید	-	-	-	%۸۲	%۲۵	%۲۶	%۵۳	%۴۵	%۵۶
اتحادیه اروپا	اعطای یارانه جدید	%۶۵	%۳۸	%۹۸	-	-	-	%۱۷	%۹۷	%۷۸
اتحادیه اروپا	محدودیت وارداتی جدید	%۸۳	%۲۵	%۳۶	-	-	-	%۶۳	%۰۵	%۵۶
آمریکا	اعطای یارانه جدید	%۲۴	%۲۶	%۳۷	%۶۷	%۴۸	%۰۹	-	-	-
آمریکا	محدودیت وارداتی جدید	%۸۲	%۸۳	%۲۵	%۹۲	%۶۴	%۴۸	-	-	-

۳- تجارت جهانی و سیاست‌های دیجیتال

با وجود این‌که دامنه تحولات دیجیتال با سرعت قابل توجهی در حال رشد می‌باشد، به نظر می‌رسد که سیاست‌گذاران نسبت به این تحولات اشراف کاملی ندارند. طبق بررسی‌های بیست و نهمین گزارش سازمان «رصد تجارت جهانی»، در حال حاضر هیچ نهاد جهانی رسمی، مأموریت پیگیری رویه‌های مداخله سیاست در حوزه دیجیتال را بر عهده ندارد. وجود چنین شکاف‌هایی منجر به کاهش امکان انتقال تجربیات می‌شود و نقص اطلاعات در این شرایط، زمینه ابتکارات و تصمیماتی را از سوی دولت مهیا می‌کند که ذیل آن، پیچیدگی‌های در حال تکامل و چند وجهی حوزه دیجیتال در دنیایی با روابط فرامرزی گسترده، در نظر گرفته نمی‌شود.

این عدم انسجام سیاستی در داخل کشورها با واگرایی مقررات بین‌المللی همراه شده است. اشتباهات در حوزه سیاست‌گذاری‌های دیجیتال می‌تواند اثرات گسترده‌ای در پی داشته باشد؛ مقررات سختگیرانه در این حوزه، ابتکارات تجاری را در نطفه خفه، استقرار فناوری‌های دیجیتال را مختل و کمک به اشتغال ملی و رشد اقتصادی را محدود می‌کند. در چنین شرایطی کاربران از مزایای اقتصاد جهانی دیجیتال محروم می‌شوند و علاوه بر کاهش انگیزه‌های نوآوری، تنش‌های تجاری بین دولت‌ها تشدید می‌شود و خطر بحران‌های متعدد افزایش می‌یابد.

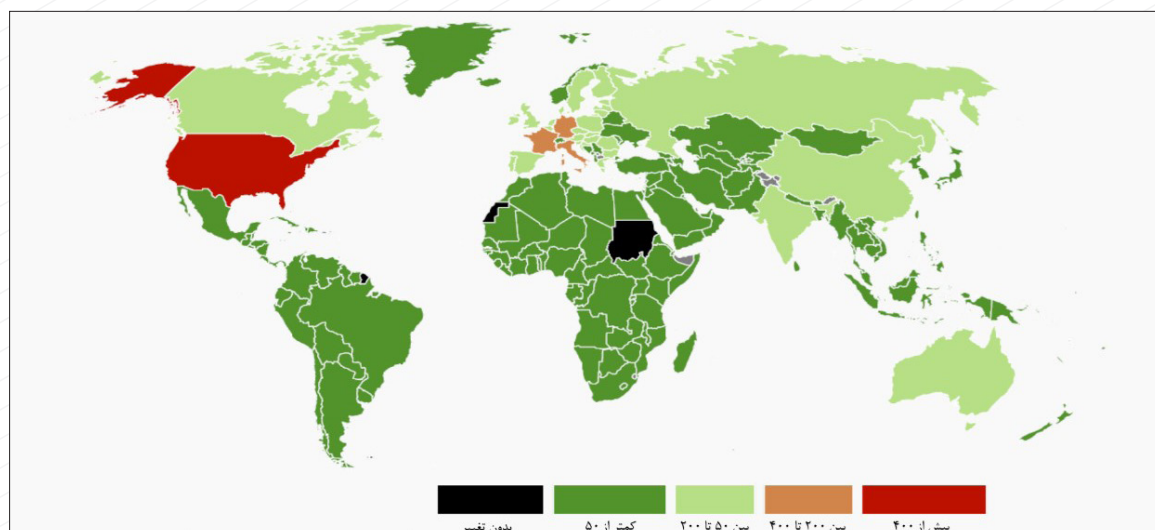
ابتکارات یکجانبه ناهماهنگ نسبت به حوزه دیجیتال علاوه بر این‌که در داخل هر کشور پرهزینه خواهد بود، خطرات بحران‌های بیشتر در اقتصاد جهانی و اختلال در آن را نیز افزایش می‌دهد. یک پیش‌نیاز برای سیاست‌گذاری صحیح ملی و افزایش همکاری بین دولت‌ها، اطلاعات قابل اعتماد در مورد گام‌هایی است



که دولت‌ها قبلاً برای شکل دادن و پرورش اجزای دیجیتالی اقتصاد خود برداشته‌اند. بررسی اطلاعات بیش از ۱۵۰۰۰ سیاست و تحول نظارتی در حوزه دیجیتال که در گزارش رصد تجارت جهانی تحت عنوان «فقدان یکپارچگی در دیجیتالی سازی: خطرات یکجانبه گرایی» از آن استفاده شده است نشان می‌دهد:

۱. دولت‌ها از آغاز سال ۲۰۲۰ در بخش‌های دیجیتالی به سمت نظارت‌های بیش از حد حرکت کرده‌اند؛

- دولت‌های اروپایی و جی-۲۰، ۱۷۳۱ اقدام قانونی و نظارتی را در این حوزه انجام داده‌اند. پنجاه و پنج درصد از این مراحل پیش از این به اقدامات دولتی تبدیل شده‌اند و ۴۱ درصد در حال انجام هستند (مابقی نیز لغو شده و رد شده می‌باشند).
- همانطور که در نمودار ذیل (۱) نشان داده شده است، قانون‌گذاری در حوزه اقتصاد دیجیتال در سراسر جهان ناهمسان و بسیار متنوع بوده است. ایالات متحده از ابتدای سال ۲۰۲۰ در مجموع ۴۶۹ ماده قانونی و نظارتی را منتشر کرده است که دامنه دیجیتال را تحت تاثیر قرار می‌دهد. فرانسه، آلمان و ایتالیا هر کدام بین ۲۱۵ تا ۲۴۲ سیاستگذاری انجام داده‌اند. چین نیز فعال بوده و در مجموع ۱۲۵ ماده قانونی و نظارتی ارائه کرده است. این سیاست‌ها شامل مواردی از قبیل سیاست‌های مؤثر بر تجارت فرامرزی فلزات مورد نیاز برای تولید محصولات فناوری اطلاعات مانند لیتیوم، سیاست‌های مؤثر بر ساخت نیمه هادی‌ها و قطعات و اجزای مرتبط، سیاست‌های مؤثر بر تجارت محصولات تحت پوشش موافقتنامه‌های فناوری اطلاعات^۱ موجود در سازمان تجارت جهانی و یا سیاست‌های مؤثر بر محصولات موجود در فهرست کالاهای فناوری اطلاعات و ارتباطات آنکتاد می‌شود.



نمودار ۱. توسعه نابرابر سیاستگذاری دیجیتالی در سراسر جهان ۲۰۲۰

1. Information Technology Agreements (ITAs)

- سه حوزه فعال مداخله دولت عبارتند از حاکمیت داده، تعدیل محتوای آنلاین و اجرای قانون رقابت.
- ✓ حاکمیت داده: در این حوزه از سیاست، سیاستگذاران و رگولاتورها باید بین حفاظت از حریم خصوصی کاربران با منافع تجاری مدل‌های کسب و کار مبتنی بر داده و نوآوری تعادل برقرار کنند. در حال حاضر حداقل دو رویکرد گسترده برای حفاظت از داده‌ها وجود دارد؛ رویکرد اول بر حریم خصوصی کاربر متمرکز است و توسط اتحادیه اروپا ارائه می‌شود. این رویکرد که از طریق مقررات عمومی حفاظت از داده‌ها به قانون تبدیل شده است و طیف وسیعی از حقوق کاربر را در مورد نحوه مدیریت داده‌ها با الزامات رضایت صریح برای جمع‌آوری اطلاعات ترکیب می‌کند. رویکرد دوم نیز شامل مکانیزم صدور گواهی‌نامه برای شرکت‌ها در راستای اثبات مطابقت با مقررات جامع حفاظت از داده‌ها می‌باشد. این رویکرد از سوی آمریکا و برخی دیگر از کشورهای پیگیری می‌شود.
- ✓ تعدیل محتوای آنلاین: سیاستگذاران و رگولاتورها باید حقوق مربوط به آزادی بیان شهروندان را با منافع عمومی، در حوزه مهار اطلاعات نادرست و همچنین جلوگیری از انتشار سخنان مضر یا غیرقانونی متعادل کنند. تعهدات ایجاد شده برای کسب و کارها شامل اطلاع‌رسانی کاربر و فرآیندهای اصلاح و همچنین تعهدات حذف است. چندین کشور عضو گروه بیست (G۲۰) از جمله استرالیا، کانادا و فرانسه قانونی را معرفی کرده‌اند تا پلتفرم‌های واسطه را مسئول نظارت بر نقض در محتوای تولید شده توسط کاربر کنند. این امر در مورد ایالات متحده نیز صادق است.
- ✓ اجرای قانون رقابت: قانون رقابت و اجرای آن بر سه موضوع متمرکز شده است؛ دسترسی به فروشگاه‌های اپلیکیشن و سیستم‌های پرداخت درون برنامه‌ای، ترکیب داده‌های کاربر در بین سرویس‌ها، و ترجیح اپراتورهای پلت فرم در مقابل کاربران تجاری.
- توسل به مداخله دولت در حال تسریع است. سه ماهه اول سال ۲۰۲۰، ۷۱ تحول نظارتی رخ داده است، در حالی که در سه ماهه اول ۲۰۲۲، ۲۱۷ اقدام نظارتی به انجام رسیده است.

۲. ناهمگونی مقرراتی در حال رشد است و خطر پراکندگی دیجیتالی را بیشتر می‌کند؛

- در حال حاضر نگرانی‌های گسترده‌ای در مورد قوانین مربوط به ذخیره‌سازی، استفاده و انتقال داده‌ها به وجود آمده است، چرا که چین، اتحادیه اروپا، هند، روسیه و ایالات متحده به عنوان کارگزاران اصلی این حوزه، در جهت‌های مختلفی حرکت می‌کنند.

1. General Data Protection Regulation (GDPR)

2. Comprehensive data protection laws



- رویکردهای نظارتی متفاوتی برای تعدیل محتوای آنلاین - از جمله درخواست برای حذف مطالب ارسال شده در اینترنت - در حال ظهور است.
- برای جلوگیری از تکه تکه شدن اقتصاد دیجیتال، رگولاتورهای ملی باید پیشنهادات خود را در سه بعد به دقت بررسی کنند. ویژگی‌های زیر از مقررات داخلی منجر به تشدید عدم یکپارچگی با قوانین بین‌المللی می‌شود: (۱) ناهمگونی مقررات و فاصله از رویه بین‌المللی، (ب) عدم انطباق با مقررات بین‌المللی، و (ج) وجود هرگونه تبعیض علیه تامین‌کنندگان خارجی. براساس این منطق، مقرراتی که باعث پراکندگی می‌شود، بسیار متمایز است، هزینه‌های انطباق بالایی را تحمیل می‌کند، و با تامین‌کنندگان خارجی به طور قابل توجهی متفاوت از تامین‌کنندگان داخلی رفتار می‌کند. در مقابل، مقرراتی که اقتصاد دیجیتال را در سطح جهانی یکپارچه نگه می‌دارد، با رویه بین‌المللی همسو می‌شود، هزینه انطباق پایینی دارد و یکدست است.

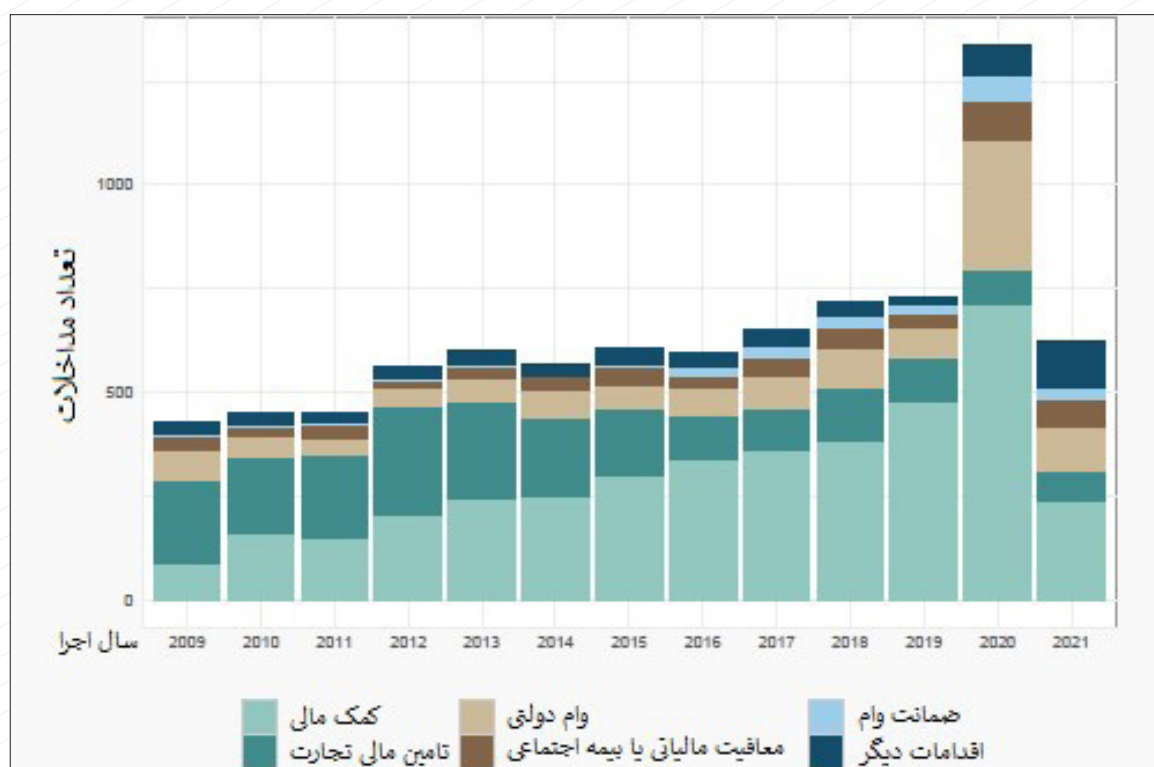
۳. تحولات سیاست تجاری در دهه گذشته موانع بیشتری را در بخش‌های دیجیتال ملی ایجاد کرده است؛

- یک سوم تجارت جهانی کالاهای اقتصاد دیجیتال در حال حاضر با موانع دسترسی به بازار مواجه است.
- بخش‌های مرتبط با اقتصاد دیجیتال دو برابر بیشتر از بخش‌های مربوط به تجارت جهانی کالاهای به شکل کلی، تبعیض علیه شرکت‌های خارجی را تجربه کرده است.

۴. رقابت‌های یارانه‌ای در اقتصاد دیجیتال، به ویژه در بخش نیمه‌رساناها در حال گسترش است؛

اعطای یارانه در سال ۲۰۱۹، حدود ۷۰ درصد بیشتر از سال ۲۰۰۹ بوده است؛ این حمایت‌ها در سال ۲۰۲۰ به واسطه محدودیت‌های ناشی از همه‌گیری، رشد قابل توجهی داشته است. همانطور که شکل ذیل نشان می‌دهد، از زمان شروع بحران مالی جهانی، تعداد یارانه‌های اعطا شده به شرکت‌هایی که در بخش‌های اقتصاد دیجیتال فعالیت می‌کنند، افزایش یافته است.





نمودار ۲. اقدامات یارانه‌ای سیاستگذاران در راستای حمایت دولتی از شرکت‌های فعال در اقتصاد دیجیتال

۵. بدون هیچ راهنمای جهانی برای سیاستگذاران و رگولاتورها،

اقدامات یکجانبه و در حال رشد دولت‌ها در حوزه دیجیتال ناهماهنگ باقی می‌مانند و در عین حال تنش‌های تجاری در مورد موضوعاتی از جمله مالیات شرکت‌ها تا اجرای قانون رقابت تشدید خواهد شد؛ در چنین شرایطی امکان استقرار شرکت‌های بین‌المللی در حوزه فناوری‌های دیجیتال نیز کاهش می‌یابد. با توجه به بروز بیش از پیش خطرات اقدام یکجانبه حاکمیتی، مقامات در سراسر جهان باید تلاش‌ها برای توسعه درک مشترک در مورد اصول صحیح در مسیر تنظیم و پرورش بخش‌های دیجیتالی اقتصادشان را تشدید کنند. تلاش‌هایی موجود در راستای مذاکره در مورد یک توافق چندجانبه در حوزه تجارت الکترونیک می‌بایست هر چه سریع‌تر به نتیجه برسد و یک برنامه کاری بلندپروازانه‌تر در سازمان تجارت جهانی راه‌اندازی شود. ابتکارات منطقه‌ای برای همسو کردن سیاست‌ها و مقررات (مانند چارچوب اقتصادی هند و اقیانوس آرام)، و همچنین مذاکره درباره اختصاص فصل‌های تجارت دیجیتال در توافق‌نامه‌های تجاری منطقه‌ای، گام‌های مفیدی برای مقابله با تکه تکه شدن فضای دیجیتالی نوظهور هستند.



۴- سیاست تجاری و صنعتی و اهداف توسعه پایدار

در ۲۵ سپتامبر ۲۰۱۵ مجمع عمومی سازمان ملل دستور کار ۲۰۳۰ برای توسعه پایدار را در قالب تصویب اهداف توسعه پایدار و پیوند آن با سیاست تجاری تصویب کرد. این دستور کار به دنبال تغییر چشم انداز جهان نسبت به توسعه پایدار در یک افق زمانی پانزده ساله می باشد. این دستور کار مختص کشورهای در حال توسعه نیست و از همه انتظار می رود در این ابتکار گسترده مشارکت مثبت داشته باشند.

طبق بررسی های گزارش گزارش شماره سی سازمان «رصد تجارت جهانی»، محور اصلی این دستور کار، تصویب ۱۷ هدف توسعه پایدار و ۱۶۹ هدف مرتبط با آن بوده است. این اهداف از حذف فقر و گرسنگی، دسترسی به آموزش، برابری جنسیتی، کاهش سایر نابرابری ها، تا پیش برد انتقال انرژی پاک و مقابله با تغییرات اقلیمی به طور کلی، و ترویج مشارکت های بین المللی را شامل می شود. از زمان آغاز اجرای این دستور کار در سال ۲۰۱۶، تلاش های گسترده ای برای حرکت به سمت تحقق این اهداف صورت گرفته است. به عنوان مثال آنکتاد به همراه مرکز تجارت بین الملل و سازمان جهانی تجارت اطلاعات مربوط به شاخص های مرتبط با تجارت در ارتباط با اهداف توسعه پایدار را جمع آوری می کنند. به طور کلی، اهداف توسعه پایدار نشان دهنده بالاترین تلاش جمعی چند وجهی است که بشر تا کنون در این قرن انجام داده است.

با توجه به روابط تجاری غیرمرزی گسترده بین کشورها، طبیعی بود که طیفی از مداخلات سیاستی که بر این روابط تأثیر می گذارد، در فرمول بندی اهداف توسعه پایدار نقش داشته باشد. بیانیه رسمی اهداف توسعه پایدار حاوی ارجاعات متعددی به طرح های بالقوه سیاست تجاری است. این ارجاعات عبارتند از:

۱. اجرای دسترسی بدون سهمیه و بدون عوارض گمرکی برای صادرکنندگان از کشورهای کمتر توسعه یافته؛

۲. حذف تدریجی یارانه صادرات محصولات کشاورزی؛

۳. ممنوعیت یارانه های خاص شیلات؛

۴. اصلاح یارانه سوخت های فسیلی؛

۵. اقدام علیه شکار غیرقانونی، قاچاق و عرضه محصولات غیرقانونی حیات وحش؛

۶. تامین مالی برای کمک به تجارت و حمایت از ادغام کشورهای در حال توسعه در سیستم تجارت جهانی.



برخی از این گام‌ها قرار بود به صورت چندجانبه (مانند مذاکرات سال ۲۰۲۲ درباره توافقنامه یارانه‌های شیلات در سازمان تجارت جهانی)، برخی منطقه‌ای و برخی ملی انجام شوند.

- آیا سیاست تجاری از زمانی که دستور کار ۲۰۳۰ اجرایی شد، به توسعه بیشتر پایدار کمک کرده است؟

دستور کار ۲۰۳۰ - ابتکار سازمان ملل متحد در راستای تحقق اهداف توسعه پایدار - در ۱ ژانویه ۲۰۱۶ به اجرا درآمد. از آن تاریخ، در مجموع ۱۹۶۷۲ اقدام شامل واردات، صادرات، یارانه یا سایر سیاست‌های تجاری بر هفت هدف توسعه پایدار منتخب از ۱۷ هدف موجود، تاثیر گذاشته است. این هفت هدف شامل موارد ذیل می‌شوند:

هدف ۱: پایان دادن به فقر در همه اشکال آن در همه جا؛

هدف ۲: گرسنگی صفر؛

هدف ۳: تضمین زندگی سالم و ارتقای رفاه برای همه در تمام سنین؛

هدف ۴: آب تمیز و بهداشت عمومی؛

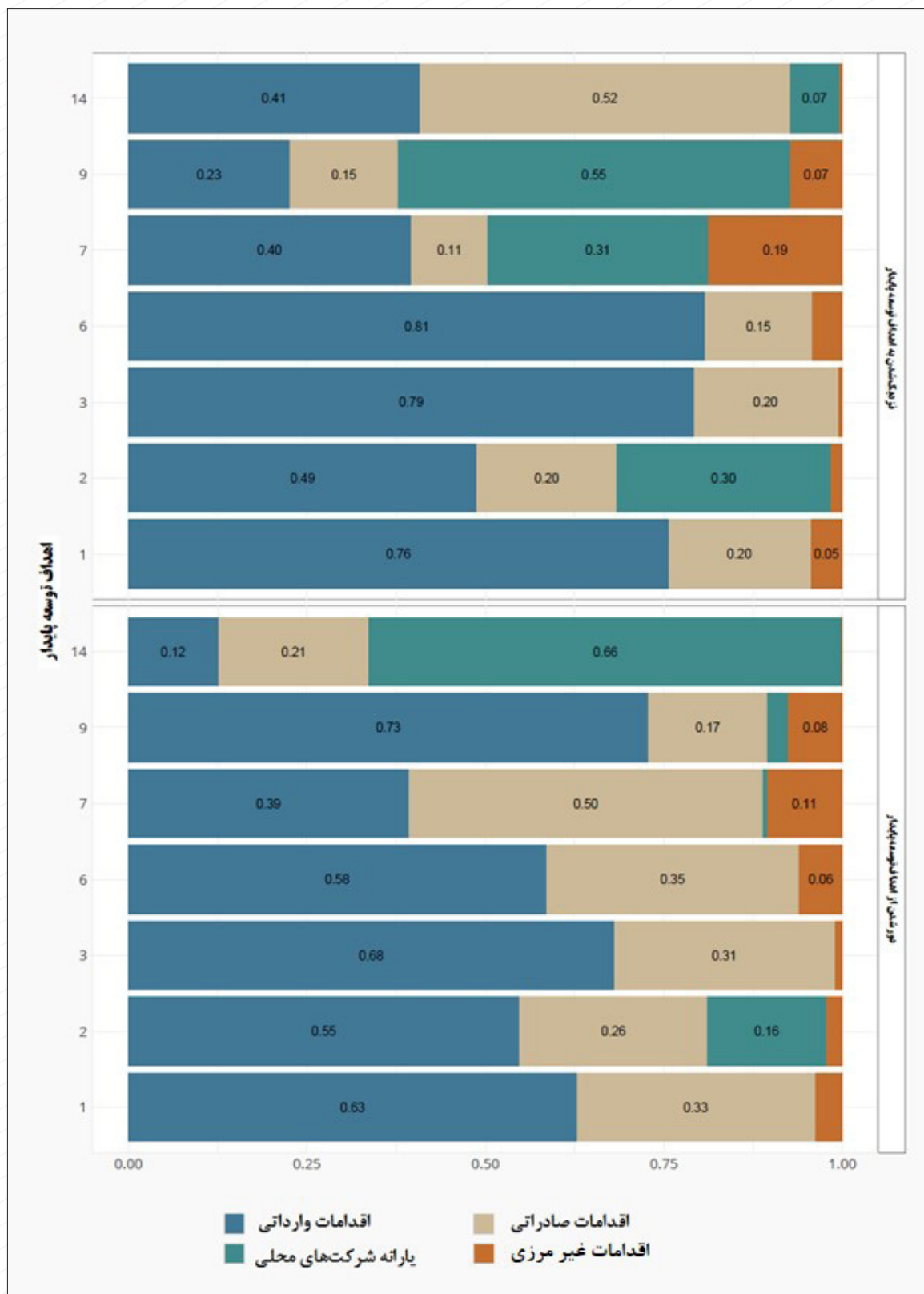
هدف ۷: انرژی مقرون به صرفه و پاک؛

هدف ۹: صنعت، نوآوری و زیرساخت؛ و

هدف ۱۴: یارانه‌ها (کوه یخ زیر آب)

ارزیابی اثرات پیگیری این اهداف نشان می‌دهد که ۴۵ درصد از تغییرات سیاست تجاری، نتایج را بهبود می‌بخشد؛ ۲۷ درصد آن، نتایج را بدتر می‌کند و ۲۸ درصد باقیمانده خنثی (بدون تاثیر) بوده است. این نتایج در مقایسه با سابقه و نتایج سیاست‌های اجرا شده تا پیش از سال ۲۰۱۶ به نظر چشمگیر نمی‌رسد؛ چرا که پیش از سال ۲۰۱۶، ۴۶ درصد از تغییرات سیاست تجاری، اهداف مرتبط با توسعه پایدار را بهبود بخشیده است؛ اگرچه تعداد دفعاتی که تغییرات سیاست تجاری بر اهداف توسعه پایدار تاثیر گذاشته، از سال ۲۰۱۶ به طور متوسط ۱۰ درصد افزایش یافته و تعداد کل مداخلات سیاست تجاری اجرا شده از هر نوع نیز ۳۲ درصد افزایش یافته است. در واقع با وجود نتایج اندک، بهبودهایی نیز حاصل شده است؛ به عنوان مثال تا پیش از سال ۲۰۱۶، یک سوم تغییرات مرتبط با سیاست تجاری، اهداف توسعه پایدار را مختل کرده بود، اما پس از اجرایی شدن دستور کار ۲۰۳۰، این میزان به ۲۷ درصد کاهش یافته است.



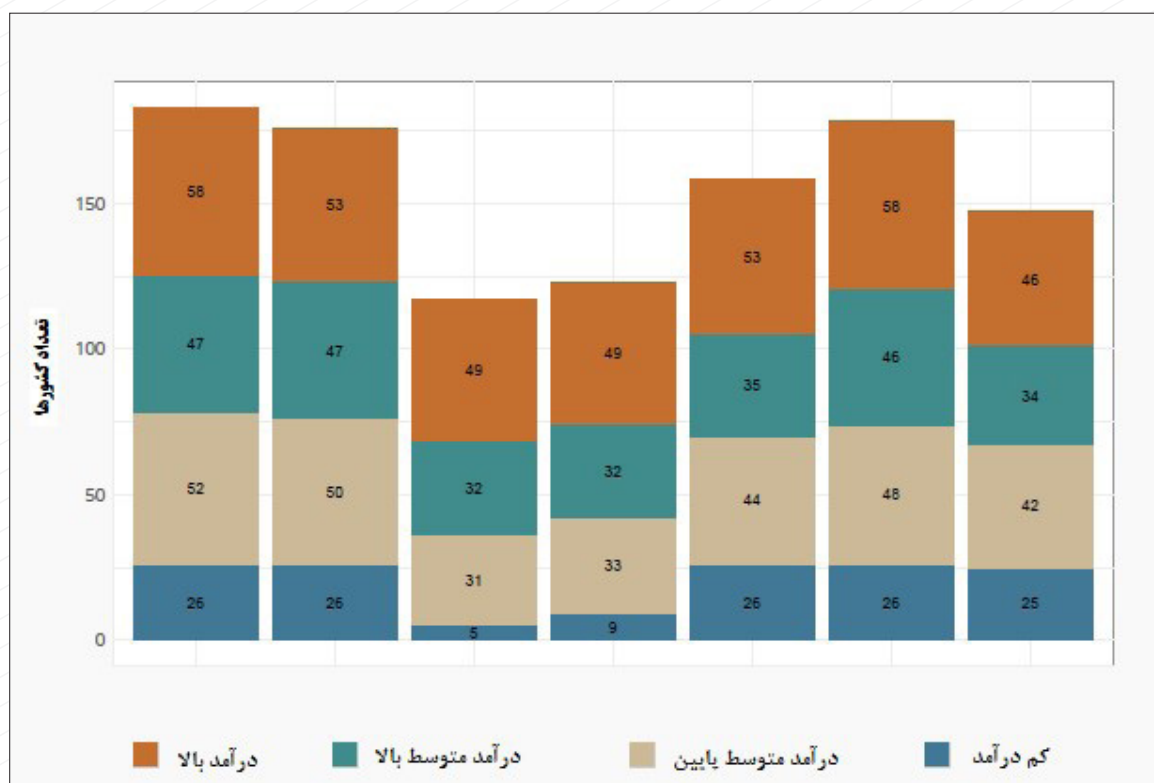


نمودار ۳. میزان اثرگذاری تغییرات سیاست تجاری بر اهداف توسعه پایدار



۱-۴. اثرات سیاست تجاری بر توسعه پایدار در کشورهای فقیرتر

بانک جهانی کشورها را براساس درآمد سرانه به چهار گروه طبقه‌بندی کرده است. از سال ۲۰۱۶، در چهار مورد از هفت هدف توسعه پایدار مورد مطالعه در اینجا، بیش از نیمی از تغییرات سیاست تجاری اتخاذ شده توسط کم درآمدترین گروه کشورها، معیارهای مرتبط با اهداف توسعه پایدار را بهبود بخشیده است. برای بالاترین گروه درآمدی کشورها، دو هدف از سیاست‌های تجاری سازگار با توسعه پایدار سود بردند، اما در یک هدف نیز عقب‌گرد وجود داشت. چشمگیرتر از همه، تغییراندک ارزشمندی بود که در سهم سیاست‌های تجاری در کمک به تحقق اهداف توسعه پایدار در ۱۰۸ کشور با درآمد پایین و متوسط مشاهده شد. تعداد کشورهایی که اقدامات مؤثر بر اهداف توسعه پایدار را اجرا کرده‌اند، از سال ۲۰۱۶ و براساس گروه درآمدی در نمودار ذیل (۴) قابل مشاهده می‌باشد.



نمودار ۴. کشورهای مجری اقدامات مؤثر بر اهداف توسعه پایدار از سال ۲۰۱۶ و براساس گروه‌های درآمدی

۲-۴. سیاست‌های تجاری در طول همه‌گیری و تاثیر آن بر دستاوردهای توسعه پایدار

توجه به این نکته بسیار ضروری است که آغاز همه‌گیری کووید-۱۹ را نمی‌توان دلیلی بر هر گونه نقص و ناکارآمدی در مشارکت سیاست‌های تجاری در دستیابی به اهداف توسعه پایدار دانست. هنگام مقایسه



مداخلات انجام شده در طول سال‌های ۲۰۱۶-۱۹ و ۲۰۲۰-۲۲، معیارهای کلیدی به اندازه قابل توجهی تغییر نمی‌کنند. با این وجود سهم مداخلاتی که معیارهای مرتبط با توسعه را بهبود می‌بخشد، طی این دوره از ۴۴٪ به ۴۶٪ افزایش یافته است. در واقع طی مقایسه دوره ۲۰۲۰-۲۰۲۲ که متاثر از همه‌گیری است با دوره ۲۰۱۶-۱۹، سهم اقدامات تسهیل‌کننده توسعه پایدار ۰۲٪ افزایش یافت، سهم اقداماتی که دستیابی به اهداف توسعه پایدار را با چالش و کندی مواجه می‌ساخت ۰۲٪ کاهش یافت و سهم اقدامات خنثی بدون تغییر باقی ماند.

۳-۴. بررسی امکان تنش ساختاری میان سیاست تجاری لیبرال و ترویج توسعه پایدار

طبق بررسی‌ها، تنش میان سیاست‌های تجارت لیبرال و توسعه پایدار در اهداف شماره یک و شش وجود ندارد. تنها برای یک چهارم اقدامات مرتبط با سیاست تجاری از سال ۲۰۱۶، تنش در اهداف دو، سه، شش و چهارده ایجاد شده است. این تنش در هدف نهم بسیار قابل توجه است؛ تا جایی که بیش از ۹۰ درصد از تغییرات مرتبط با سیاست‌های تجاری که معیارهای مربوط به اهداف توسعه پایدار را بهبود بخشیده است، تجارت را مخدوش می‌کند یا اصلاحات تجاری را از بین می‌برد. شروع همه‌گیری این تنش را در اهداف شماره یک، دو و سه کمی افزایش داد، اما تنش در هدف چهارده را کاهش داده است.

شواهد ارائه شده در این گزارش نشان می‌دهد که تا به امروز به ندرت مداخلات آزادسازی سیاست تجاری به دستیابی به اهداف توسعه پایدار کمک کرده است. اگر دولت‌ها متقاعد شوند که از شیوه‌های تجاری مخرب بازار که از زمان دستور کار ۲۰۳۰ به اجرا درآمده‌اند، دست بکشند، بیش از ۵۵ درصد از مداخلات سیاست تجاری باقیمانده در اهداف یک، دو، سه، شش و هفت باعث بهبود توسعه پایدار خواهد شد (۴۵ درصد اقدامات باقیمانده هیچ تأثیری ندارند). کنار گذاشتن این شیوه‌های تحریف‌کننده تجارت به طور قابل توجهی عملکرد هدف ۹ را مختل می‌کند؛ اما پاسخ درست در اینجا بحث در باره اثربخشی سیاست‌های جایگزینی است که توسعه بخش خصوصی را ارتقا می‌دهند.

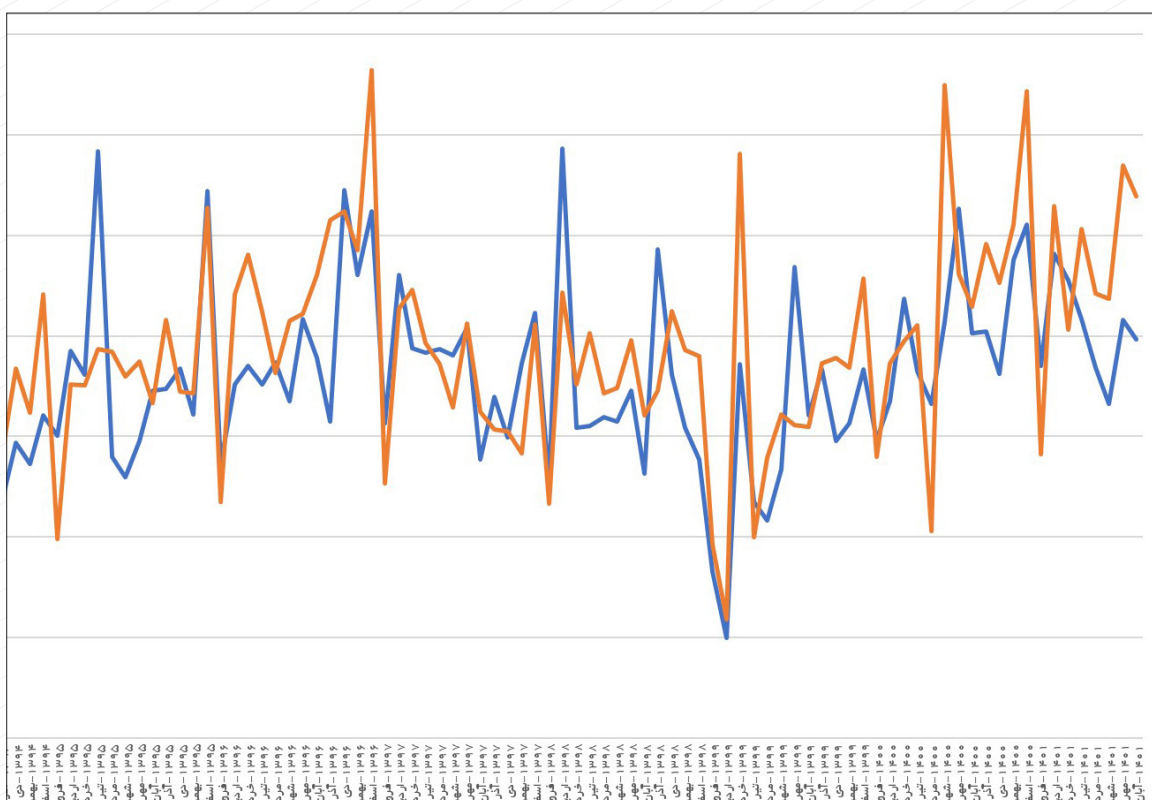
قسمت دوم: رصد تجارت ایران و جهان

در این بخش تلاش شده است تا آخرین داده‌های تجارت ایران و جهان و تحلیل‌های مرتبط با آن، با تمرکز بر پاییز ۱۴۰۱ به اختصار بیان شود.



۱. تجارت ایران در پاییز ۱۴۰۱

در نمودار (۵) با استفاده از سرجمع آمارهای گمرک جمهوری اسلامی ایران (که باعث می‌شود پاره‌ای تغییرات آماری شدید مانند حذف گروه ۲۷ و حذف کشور عراق تاثیری نداشته باشد) نگاهی به روند ماهانه ارزش صادرات غیرنفتی و واردات کشور شده است. شاید مهم‌ترین پیام این نمودار تفکیک سه دوره رونق-رکود-رونق در بخش خارجی اقتصاد کشور و از آن مهم‌تر همبستگی شدید و بهنگام (کاملاً همزمان) صادرات و واردات باشد که انعکاس سهم‌بری بالای مواد اولیه در واردات و ارزش افزوده پایین در صادرات غیرنفتی است.



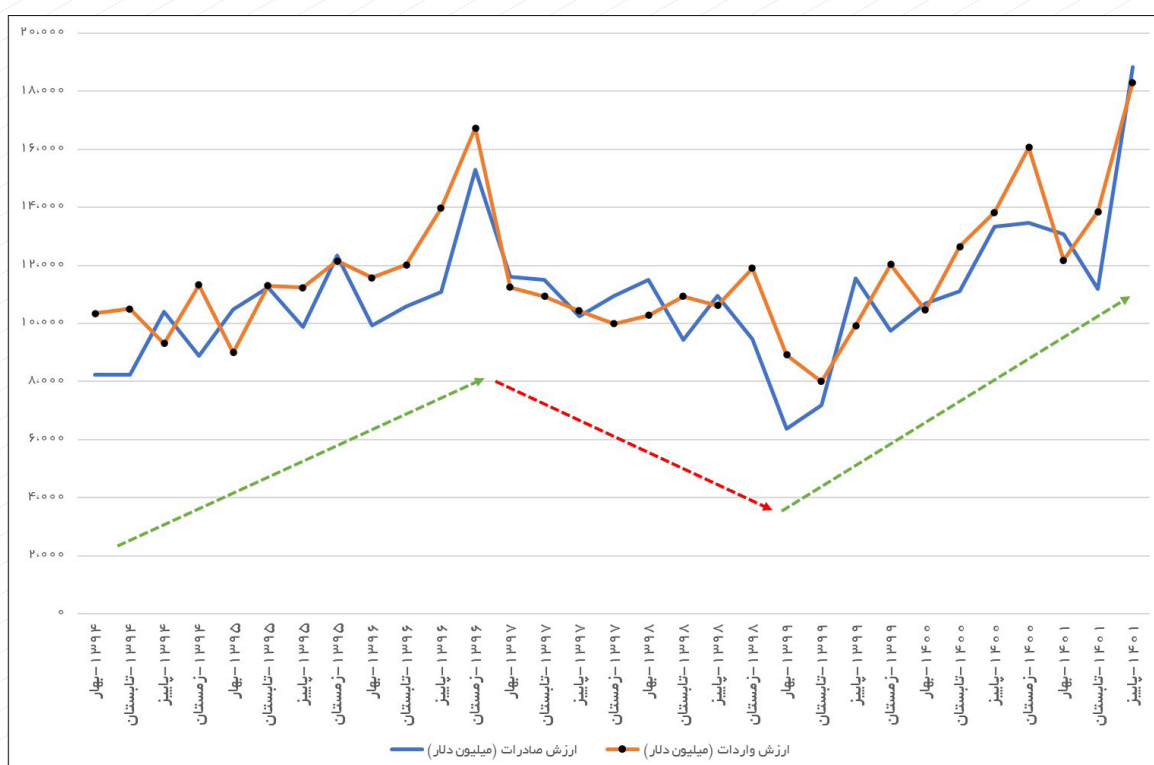
نمودار ۵. روند ماهانه ارزش صادرات غیرنفتی و واردات

۱-۱. روند فصلی ارزش صادرات و واردات

نگاه فصلی به داده‌ها روندهای سه‌گانه را بهتر نمایان می‌سازد. این نمودار (۶) نشان می‌دهد که دوره اول از بهار ۱۳۹۴ تا زمستان ۱۳۹۶ و دوره دوم از بهار ۱۳۹۷ تا بهار ۱۳۹۹ به طور انجامیده‌اند و دوره رونق سوم از ابتدای دولت شروع شده و با شیب تند در حال حاضر ادامه دارد. البته افزایش شدید قیمت‌های جهانی مهم‌ترین عامل رونق اخیر است. اما این روند بازگشتی به رغم تحقق روندهای عموماً منفی کرونایی و پساکرونایی در سایر کشورهای در حال توسعه، مجدداً انعکاسی از اساسی بودن صادرات غیرنفتی برای



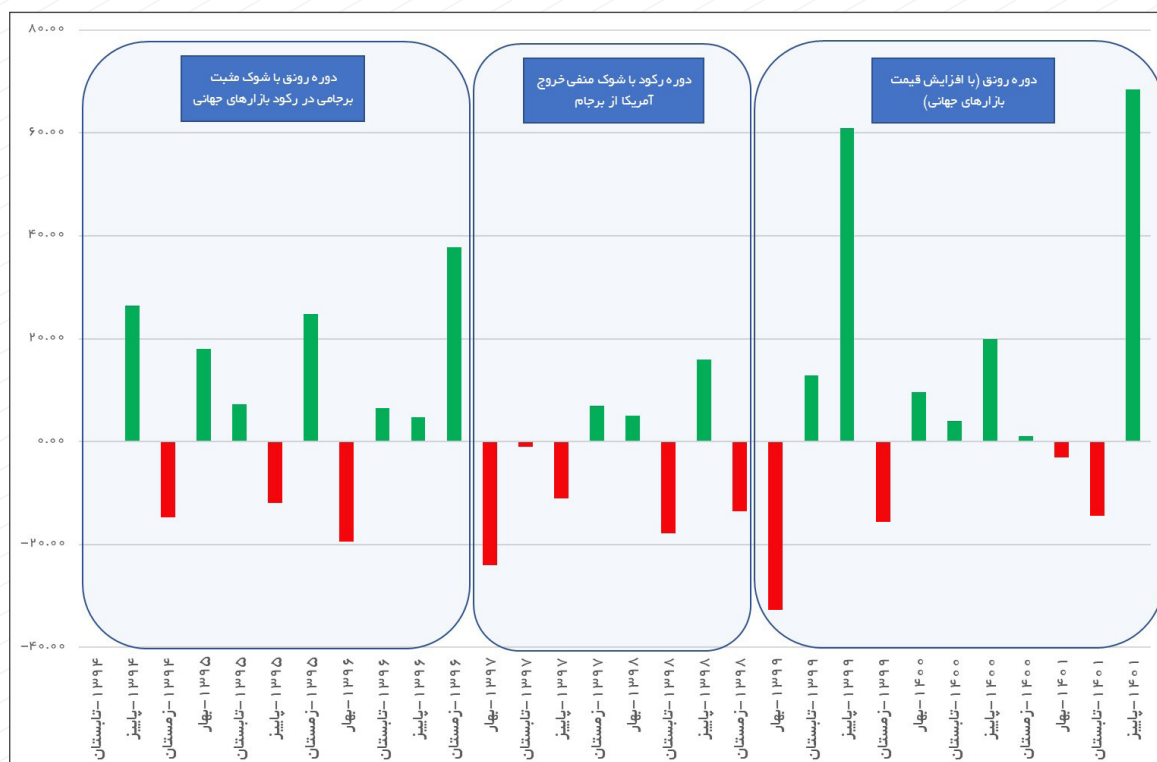
خریداران خارجی است. روند پساکروناوی، بیش از همه خود را در کاهش شاخص کیفیت تجارت خارجی نشان می‌دهد. می‌توان چنین برداشت کرد که در حوزه صادرات، رونق ایجاد شده چندان اقتصادی و مبتنی بر ارتقاء توان رقابت‌پذیری نبوده است.



نمودار ۶. روند فصلی ارزش صادرات و واردات

نگاهی به رشد فصلی صادرات غیرنفتی کشور (هر فصل نسبت به فصل قبل) این سه دوره را به خوبی نمایش می‌دهد (نمودار ۷).

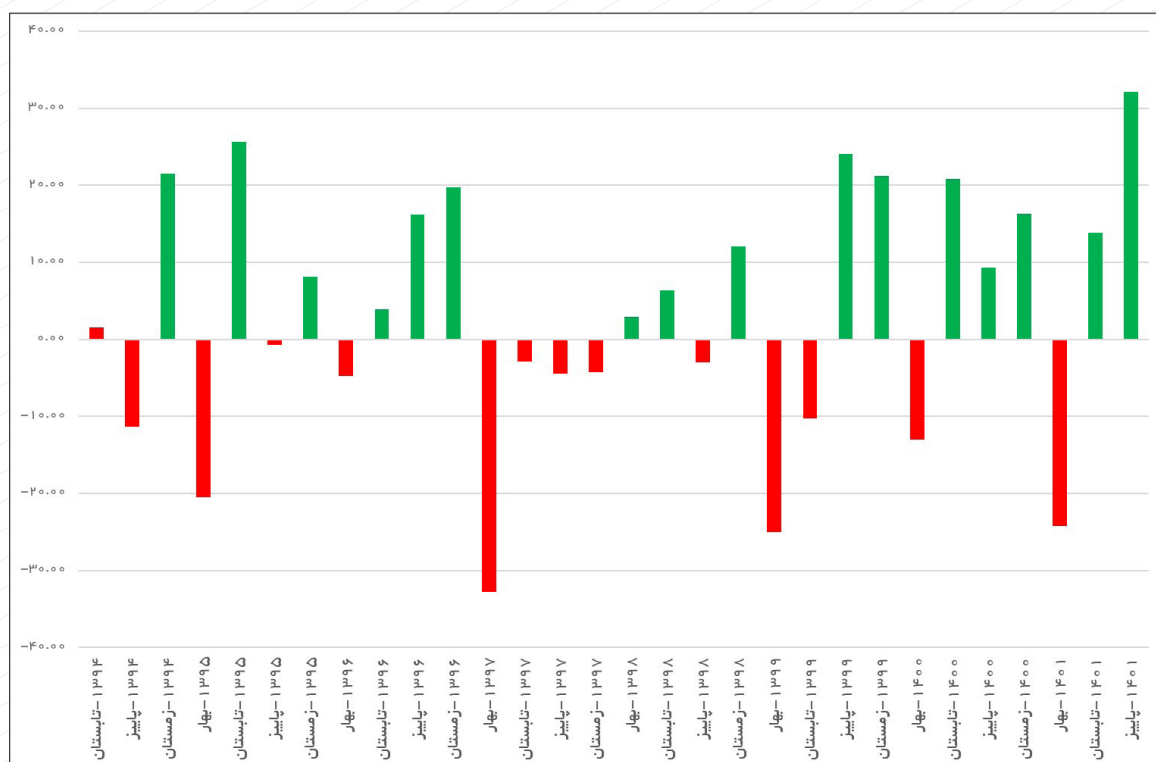




نمودار ۷. رشد فصلی صادرات غیرنفتی

یکی از ویژگی‌های اصلی دوره رونق اقتصادی در کشور، رونق در حوزه واردات به جهت تامین تراز موجود مواد اولیه و ماشین‌آلات است. همان گونه که نمودار (۸) نمایش می‌دهد، سفارش این اقلام با رشد قابل توجه‌ای از ابتدای سال ۱۴۰۰ به این سو همراه بوده است.



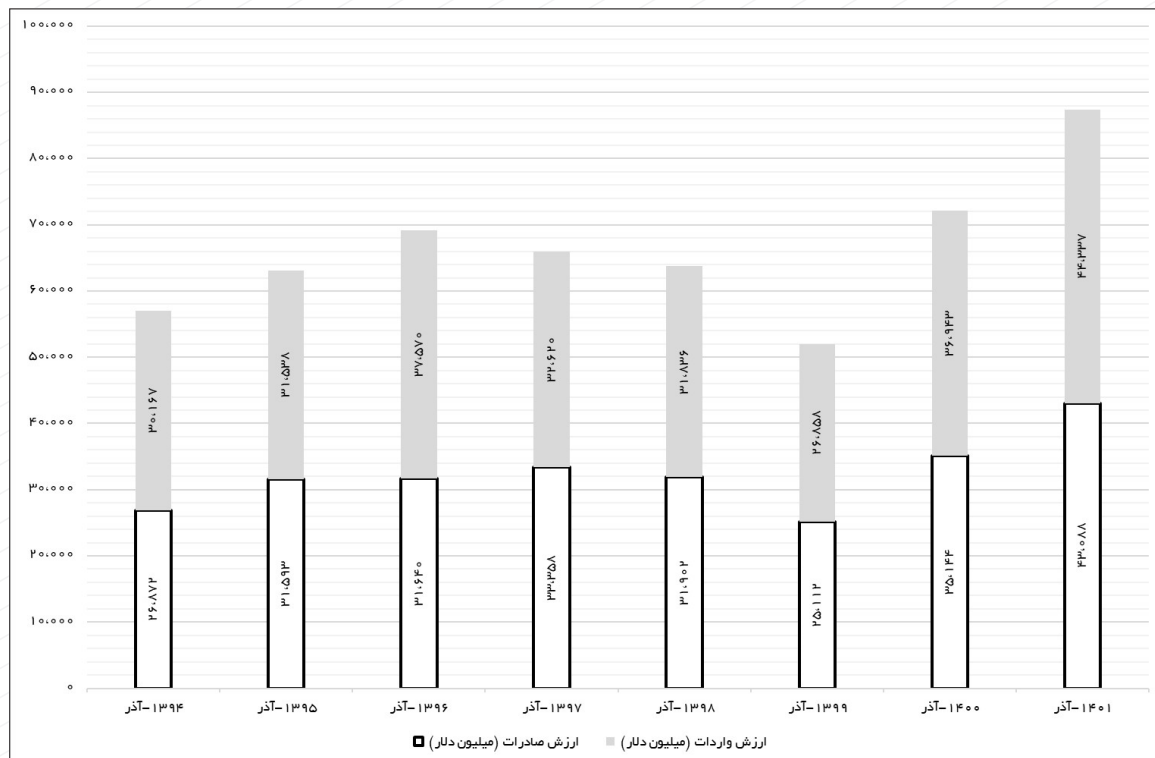


نمودار ۸: روند فصلی واردات ماشین آلات و مواد اولیه

۲-۱. صادرات و واردات تجمعی نه ماهه طی هشت سال اخیر

نمودار (۹) میزان صادرات و واردات تجمعی نه ماهه طی هشت سال اخیر را با هم مقایسه می‌کند و نشان می‌دهد که سال ۱۴۰۱ به لحاظ رونق تجارت خارجی کشور در انتهای پاییز طی هشت سال گذشته بی‌تکرار بوده است. این پدیده به ویژه از این بابت که این رونق در سال دوم یک دولت در دوره اول ریاست جمهوری آن اتفاق افتاده نیز بی‌نظیر است.



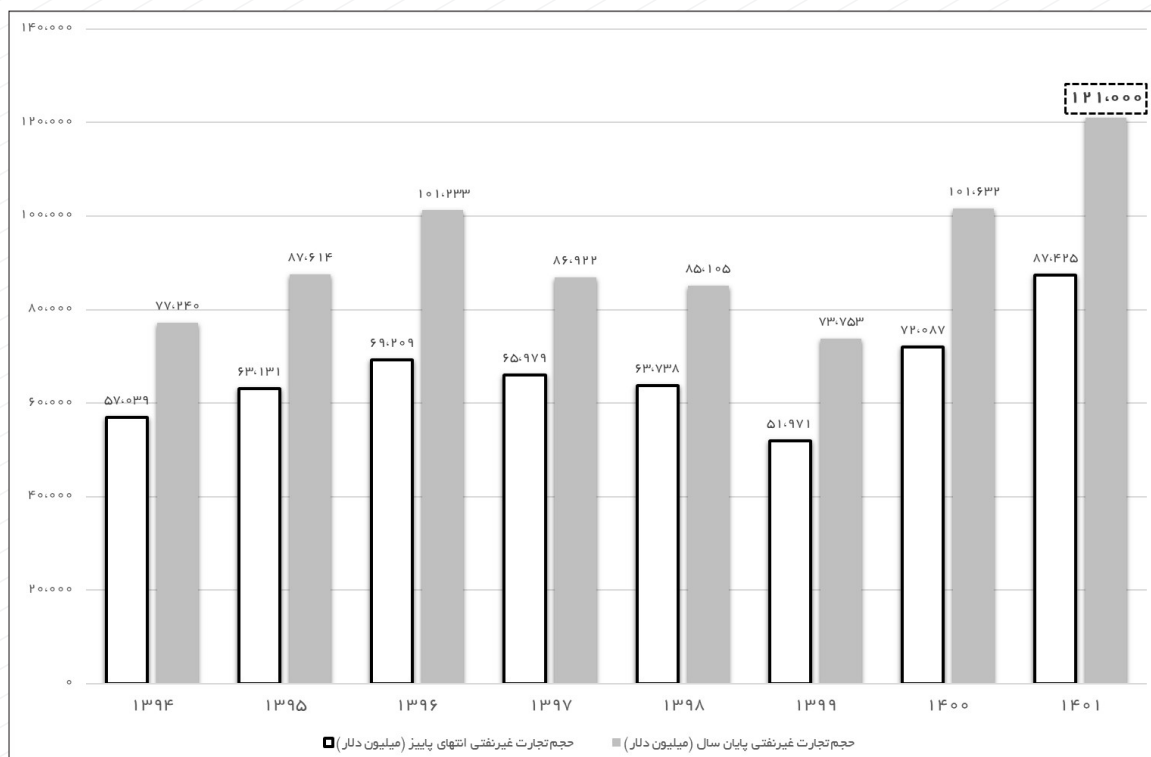


نمودار ۹. میزان صادرات و واردات تجمعی نه ماهه طی هشت سال اخیر

۳-۱. پیش بینی حجم تجارت غیر نفتی تا پایان ۱۴۰۱

نمودار (۹) حسب عملکرد هفت سال قبل تا پیش از سال ۱۴۰۱، مبتنی بر عملکرد نه ماهه، تجارت ایران در پایان سال را پیش بینی می‌کند. طی هفت سال گذشته به طور متوسط تجارت در انتهای زمستان رشدی ۳۸.۳ درصدی نسبت به تجارت در انتهای پاییز داشته است. بر همین اساس، هرگاه در انتهای پاییز حجم تجارت به حدود ۷۰ میلیارد دلار رسیده است، در انتهای سال رقم ۱۰۰ میلیارد دلار را طی کرده است که این مهم صرفاً در سال‌های ۱۳۹۶ و ۱۴۰۰ رخ داده است. از آنجا که برای نخستین بار در طول تاریخ تجارت غیر نفتی ایران در انتهای پاییز از ۸۰ میلیارد دلار عبور کرده و به ۸۷.۴ میلیارد دلار رسیده است، پیش بینی می‌شود که در انتهای زمستان حجم تجارت خارجی کشور از ۱۲۰ میلیارد دلار فراتر رود.



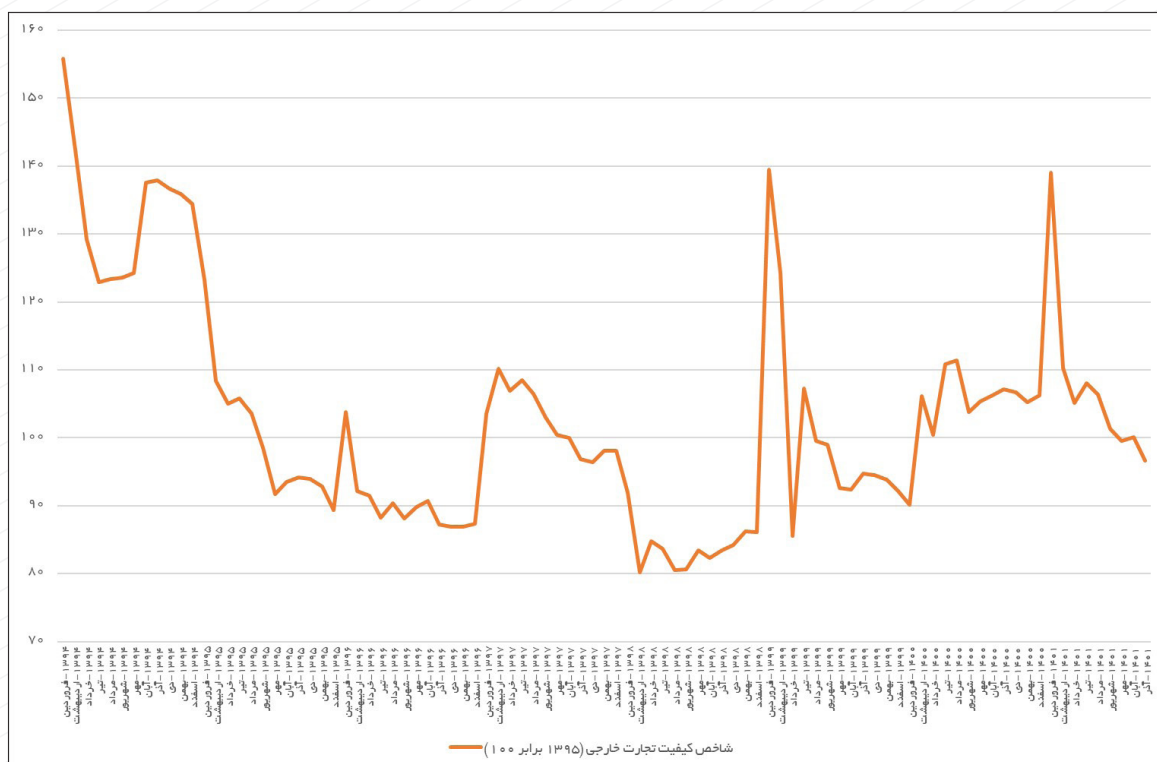


نمودار ۱۰. پیش بینی حجم تجارت غیرنفتی تا پایان ۱۴۰۱

۴-۱. کیفیت تجارت خارجی (فروردین ۱۳۹۴ تا آذر ۱۴۰۱)

در این قسمت با محاسبه ارزش واحد سبد صادراتی و ارزش واحد سبد وارداتی و سپس تقسیم این دو و طی کردن فرایند شاخص سازی پس از این دو مرحله (که سال ۱۳۹۵ برابر ۱۰۰ در نظر گرفته شده است) شاخصی محاسبه شده است که می تواند انعکاسی از قدرت خلق ارزش افزوده اقلام صادراتی و وارداتی و سطح پیچیدگی آنها باشد. نتیجه جالب توجه است. طی دوره پساکرونا کشور با ارتقاء کیفیت مواجه شده است اما از سال ابتدای سال ۱۴۰۱ دائماً از کیفیت تجارت خارجی کاسته شده است. هر چه شاخص کیفیت پایین تر می آید، وابستگی به اقتصاد به منافع نفتی برای تامین سبد وارداتی کشور نیز افزایش می یابد (نمودار ۱۱).





نمودار ۱۱. شاخص کیفیت تجارت خارجی (فروردین ۱۳۹۴ تا آذر ۱۴۰۱)

۲. تجارت جهانی در سه ماهه سوم ۲۰۲۲

رشد تجارت جهانی در نیمه دوم سال ۲۰۲۲ کاهش یافته است. طی سه ماهه سوم ۲۰۲۲، تجارت کالا نسبت به سه ماهه دوم، حدود یک درصد کاهش یافته است. تجارت خدمات البته طی این مدت حدود ۱٫۳ درصد افزایش پیدا کرد.





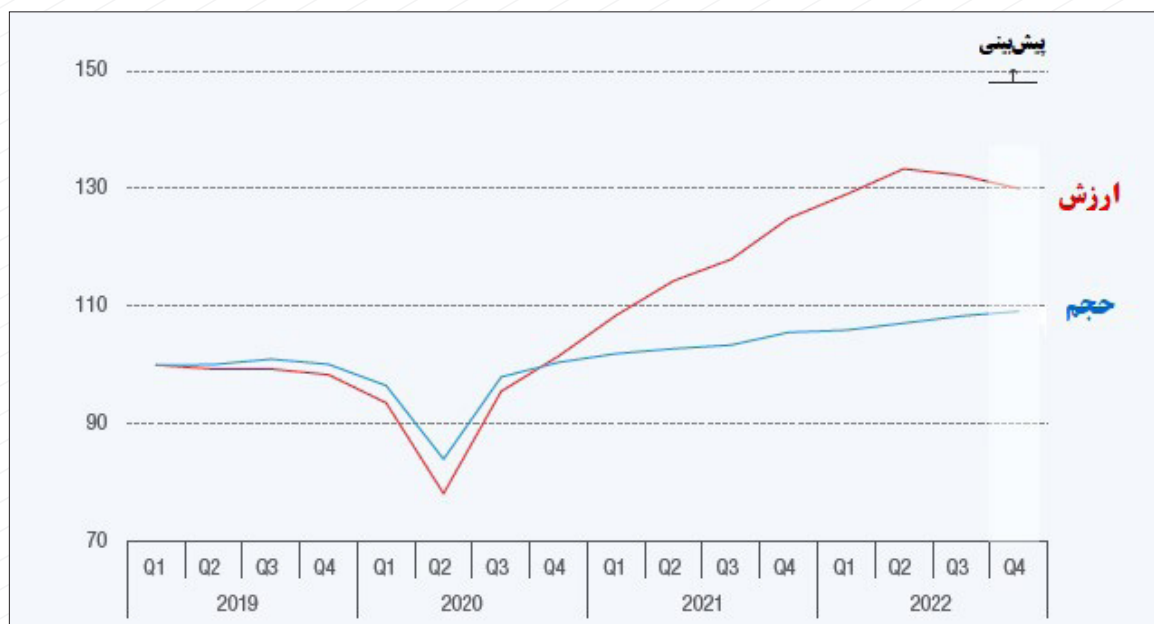
(UNCTAD, 2022)

نمودار ۱۲. روند تجارت جهانی در فصل سوم ۲۰۲۲

۱-۲. کاهش ارزش تجارت بین الملل در نیمه دوم سال ۲۰۲۲

بدتر شدن شرایط اقتصادی و افزایش عدم اطمینان، منجر به کاهش سرعت تجارت در نیمه دوم سال ۲۰۲۲ شده است. بخشی از کاهش ارزش تجارت بین الملل در نیمه دوم سال ۲۰۲۲ ناشی از کاهش قیمت محصولات اولیه به ویژه انرژی است. در مقابل، قیمت نهاده‌های واسطه‌ای که در سطح بین‌المللی معامله می‌شوند و کالاهای مصرفی در همین دوره به افزایش خود ادامه داده و نگرانی‌های بیشتری را در حوزه تداوم تورم جهانی ایجاد کرده است. کاهش ارزش تجارت جهانی تاکنون به کالاهای محدود شده است؛ تجارت خدمات انعطاف‌پذیرتر بوده و ارزش آن در نیمه دوم سال ۲۰۲۲ افزایش داشته است.





(UNCTAD, 2022)

نمودار ۱۳. شاخص‌های ارزش و حجم در تجارت جهانی کالا در فصل سوم ۲۰۲۲

در حالی که ارزش تجارت کالاهای بین‌المللی در نیمه دوم سال ۲۰۲۲ تثبیت شده است، حجم تجارت در سه ماهه سوم ۲۰۲۲ افزایش یافته است و انتظار می‌رود در سه ماهه چهارم نیز افزایش یابد. رشد مثبت حجم تجارت بین‌الملل نشان‌دهنده انعطاف‌پذیری تقاضای جهانی است.

۲-۲. رشد تجارت کالایی کشورها در سه ماهه سوم ۲۰۲۲

به استثنای رشد منفی در صادرات ژاپن (۲- درصد) صادرات سایر کشورهای برتر در حوزه تجارت در ژوئن ۲۰۲۲ به افزایش خود ادامه داد. رشد واردات نیز در ژوئن ۲۰۲۲ افزایش یافت و همه تاجران برتر رشد مثبت سالانه را ثبت کردند. در ماه ژوئیه نیز به جز اتحادیه اروپا و ژاپن (۳- و ۴- درصد) مابقی کشورها رشدی مثبت را در صادراتشان تجربه کرده‌اند.

کشورهای بزرگ تجاری در ماه اوت نیز رشد سالانه قابل توجهی در صادرات و واردات کالا ثبت کردند و تنها ژاپن در بخش صادرات رشد منفی (۱- درصد) را ثبت کرد. بریتانیا قوی‌ترین رشد سالانه صادرات کالا را در ماه اوت (۳۷ درصد) ثبت کرد.

ایالات متحده آمریکا قوی‌ترین رشد سالانه صادرات کالا را در ماه سپتامبر (۲۴ درصد) ثبت کرد در حالی که ژاپن همچنان رشد منفی (۱- درصد) را ثبت کرد. در بخش واردات، رشد برای همه کشورهای اصلی در ماه سپتامبر نسبت به ماه قبل کند شد و برای بریتانیا ۱ درصد رشد منفی رخ داده است.



جدول ۲. روند رشد ماهانه صادرات کالایی کشورها در تابستان و ابتدای پاییز ۲۰۲۲ (میلیارد دلار)

کشور/ منطقه	ژوئن		ژوئیه		اوت		سپتامبر	
	ارزش	درصد	ارزش	درصد	ارزش	درصد	ارزش	درصد
چین	۳۳۱	۱۸	۳۳۳	۱۸	۳۱۵	۷	۳۲۳	۶
اتحادیه اروپا	۲۳۸	۵	۲۱۶	-۳	۲۱۰	۷	۲۳۰	۴
آمریکا	۱۸۳	۲۴	۱۷۶	۲۲	۱۸۰	۲۲	۱۷۶	۲۴
ژاپن	۶۴	-۲	۶۴	-۴	۶۰	-۱	۶۲	-۱
بریتانیا	۴۰	۵	۴۴	۱۹	۴۶	۳۷	۴۸	۲۰
کره جنوبی	۵۸	۵	۶۰	۹	۵۷	۷	۵۷	۲

(WTO, 2022)

جدول ۳. روند رشد ماهانه واردات کالایی کشورها در تابستان و ابتدای پاییز ۲۰۲۲ (میلیارد دلار)

کشور/ منطقه	ژوئن		ژوئیه		اوت		سپتامبر	
	ارزش	درصد	ارزش	درصد	ارزش	درصد	ارزش	درصد
چین	۲۳۳	۱	۲۳۲	۲	۲۳۶	۰	۲۳۸	۰
اتحادیه اروپا	۲۷۴	۳۱	۲۵۸	۲۷	۲۷۵	۳۵	۲۷۵	۲۵
آمریکا	۲۹۸	۱۹	۲۸۳	۱۵	۲۹۶	۱۶	۲۸۶	۱۳
ژاپن	۷۵	۲۰	۷۵	۱۹	۸۰	۲۲	۷۶	۱۲
بریتانیا	۶۷	۶	۶۶	۱۳	۶۶	۲۱	۶۲	-۱
کره جنوبی	۶۰	۱۹	۶۵	۲۲	۶۶	۲۸	۶۱	۱۸

(WTO, 2022)

۲-۳. روند تجارت خدمات در سه ماهه سوم ۲۰۲۲

در ماه ژوئن، بریتانیا و ژاپن به ترتیب رشد منفی صادرات خدمات بازرگانی (۵- و ۲- درصد) را نشان دادند. در بخش واردات، هند بیشترین رشد را با ۴۶ درصد به ثبت رساند، در حالی که بریتانیا و ژاپن به ترتیب رشد منفی ۳ درصد و منفی ۱۱ درصد را ثبت کردند.

در ماه ژوئیه نیز بریتانیا و ژاپن به ترتیب رشد منفی صادرات خدمات تجاری (۳- و ۱۰- درصد) را نشان



دادند. در بخش واردات، برخی از تجار بزرگ نیز رشد منفی را ثبت کردند، در حالی که هند با ۲۲ درصد بیشترین رشد را به ثبت رساند.

هند بالاترین رشد صادرات خدمات بازرگانی (۲۴ درصد) را در اوت ۲۰۲۲ ثبت کرد. در سمت واردات نیز تنها اتحادیه اروپا رشد منفی (۳- درصد) را نشان می‌دهد، در حالی که هند همچنان بیشترین رشد را با ۲۷ درصد به ثبت رساند.

همچنین هند بیشترین رشد صادرات خدمات بازرگانی (۳۰ درصد) را در سپتامبر ۲۰۲۲ نشان داد. در سمت واردات، چین، ژاپن و جمهوری کره رشد منفی را ثبت کردند، در حالی که هند همچنان بیشترین رشد (۲۸ درصد) را به ثبت رساند.

جدول ۴. روند رشد ماهانه صادرات خدمات بازرگانی کشورها در تابستان و ابتدای پاییز ۲۰۲۲ (میلیارد دلار)

کشور/ منطقه	ژوئن		ژوئیه		اوت		سپتامبر	
	ارزش	درصد	ارزش	درصد	ارزش	درصد	ارزش	درصد
چین	۳۸	۱۲	۳۵	۹	۳۹	۱۹	۳۴	-۵
اتحادیه اروپا	۱۱۶	۹	۱۱۵	۷	۱۱۱	۵	۱۰۹	-۲
آمریکا	۷۴	۱۶	۷۴	۱۶	۷۵	۱۶	۷۶	۱۷
ژاپن	۱۳	-۲	۱۱	-۱۰	۱۵	۳	۱۳۲	-۴
بریتانیا	۳۴	-۵	۳۳	-۳	۳۸	۹	۳۶	-۲
کره جنوبی	۱۱	۱۸	۱۱	۱۱	۱۲	۶	۱۰	-۴
هند	۲۵	۲۵	۲۳	۲۰	۲۵	۲۴	۲۸	۳۰

(WTO, 2022)



جدول ۵: روند رشد ماهانه واردات خدمات کشورها در تابستان و ابتدای پاییز ۲۰۲۲ (میلیارد دلار)

کشور/ منطقه	ژوئن		ژوئیه		اوت		سپتامبر	
	ارزش	درصد	ارزش	درصد	ارزش	درصد	ارزش	درصد
چین	۴۰	۱۵	۳۹	۱۴	۴۰	۵	۴۲	-۱
اتحادیه اروپا	۹۳	۶	۸۸	-۱	۹۰	-۳	۱۰۱	۱۷
آمریکا	۵۶	۲۹	۵۴	۱۷	۵۴	۱۵	۵۶	۱۹
ژاپن	۱۵	-۱۱	۱۷	-۶	۲۰	۱۹	۱۵	-۱
بریتانیا	۲۰	-۳	۱۹	-۹	۲۳	۸	۲۲	۲
کره جنوبی	۱۱	۱۱	۱۱	۵	۱۲	۲۳	۱۰	-۱
هند	۱۶	۴۶	۱۴	۲۲	۱۵	۲۷	۱۶	۲۸

(WTO, 2022)¹

۲-۴. روند تجارت منطقه‌ای در سه ماهه سوم ۲۰۲۲

در سه ماهه سوم ۲۰۲۲، ارزش تجارت جهانی کالا به طور قابل توجهی بالاتر از سطح سه ماهه سوم ۲۰۲۱ برای کشورهای در حال توسعه و توسعه یافته بود. تجارت بین کشورهای در حال توسعه (جنوب-جنوب) حدود ۱۳ درصد بیشتر از مدت مشابه سال ۲۰۲۱ بود. تجارت جنوب-جنوب بدون احتساب اقتصادهای آسیای شرقی ۱۹ درصد رشد کرد. کاهش تجارت در سه ماهه سوم ۲۰۲۲ نسبت به سه ماهه دوم ۲۰۲۲ برای کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه مشابه بود.

جدول ۶: رشد تجارت کالایی کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه در فصل سوم ۲۰۲۲

گروه کشورها		رشد سالانه		رشد فصلی	
		واردات	صادرات	واردات	صادرات
کشورهای توسعه یافته		۱۵	۱۲	-۲	-۱
کشورهای در حال توسعه		۱۱	۱۴	-۱	-۱
تجارت جنوب- جنوب		۱۳		-۱	
کشورهای در حال توسعه (بدون کشورهای شرق آسیا)		۱۴	۲۱	-۳	-۴

1. WTO, MONTHLY TRADE TRENDS: MAY 2022 - JUNE 2022, 2022

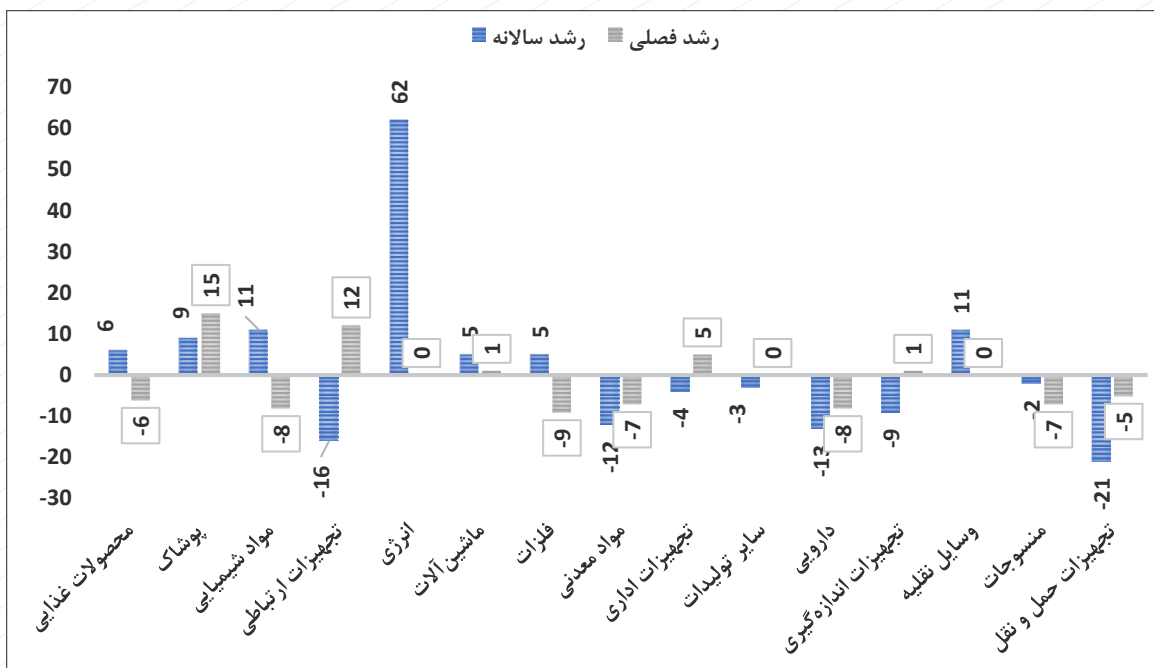


رشد فصلی		رشد سالانه		گروه کشورها
صادرات	واردات	صادرات	واردات	
-۶		۱۹		تجارت جنوب- جنوب (بدون کشورهای شرق آسیا)

(UNCTAD, 2022)

۲-۵. روند تجارت جهانی در سطوح بخشی در سه ماهه سوم ۲۰۲۲

رشد قابل توجه تجارت در سال گذشته عمدتاً به دلیل افزایش ارزش تجارت محصولات حوزه انرژی بوده است. در حالی که تجارت در برخی بخش ها افزایش داشته است (مانند پوشاک، مواد شیمیایی، وسایل نقلیه جاده ای)، ارزش تجارت در سه ماهه سوم ۲۰۲۲ برای چندین بخش از جمله داروسازی، مواد معدنی، تجهیزات ارتباطی و تجهیزات حمل و نقل کمتر از سه ماهه سوم ۲۰۲۱ بوده است. در مقایسه با سه ماهه دوم سال ۲۰۲۲، ارزش تجارت در سه ماهه سوم ۲۰۲۲ برای اکثر بخش ها کمتر بود، اما در بخش پوشاک، تجهیزات ارتباطی و تجهیزات اداری به طور قابل توجهی بالاتر بوده است.^۱



(UNCTAD, 2022)

نمودار ۱۴. رشد تجارت در سطوح بخشی در سه ماهه سوم ۲۰۲۲

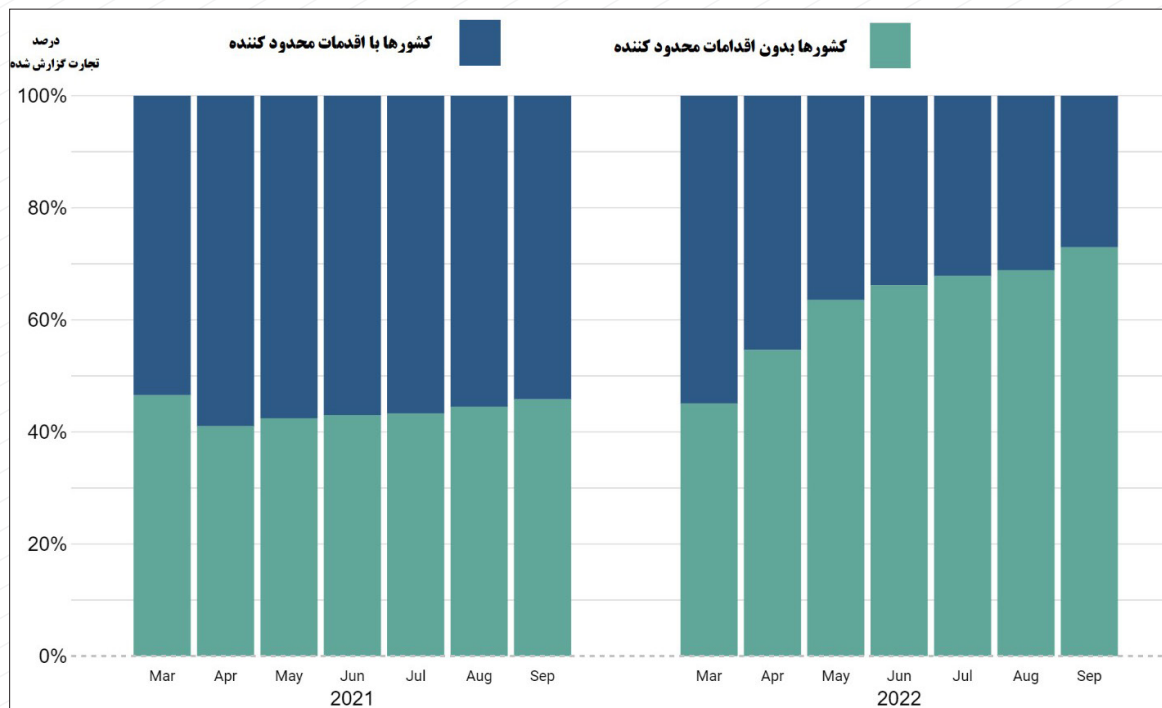
1. WTO, MONTHLY TRADE TRENDS: JUNE 2022 - JULY 2022, 2022

WTO, MONTHLY TRADE TRENDS: AUGUST 2022 - SEPTEMBER 2022, 2022



۲-۶. تغییر الگوهای تجاری در پرتو جنگ در اوکراین

در پاسخ به حمله روسیه به اوکراین، بسیاری از دولت‌ها تحریم‌های مالی قابل توجهی را علیه فدراسیون روسیه و بلاروس اعمال کردند. دولت‌ها همچنین تدابیر تجاری موقتی را برای ممنوعیت تجارت برخی از محصولات با فدراسیون روسیه و بلاروس به تصویب رساندند. رصد مرورگرهای تجارت ۱ از ماه می ۲۰۲۲، تأثیر این تحریم‌های مالی و ممنوعیت تجارت محصولات خاص بر صادرات از فدراسیون روسیه را نشان می‌دهد. نمودار میله‌ای ذیل (۱۴) سهم تجارت با فدراسیون روسیه را از سوی کشورهای دارای اقدامات محدودکننده و فاقد آن مقایسه می‌کند. گروه «کشورهای دارای تدابیر محدودکننده» شامل کشورهایی است که تحریم‌های مالی یا محدودیت‌های واردات یا صادرات محصول خاصی را تا سپتامبر ۲۰۲۲ وضع کرده بودند. برجسته‌ترین محصولات صادراتی فدراسیون روسیه براساس یکی از معیارهای زیرانتخاب شده است؛ اول این‌که سهم بازار جهانی این کشور در محصول مورد نظر بیشتر از ۱۰ درصد باشد و یا ارزش صادرات کشور از آن محصول بیش از ۱ میلیارد دلار باشد. محصولات وارداتی مشخص شده هر کشور نیز براساس ارزش واردات تعیین شده است.



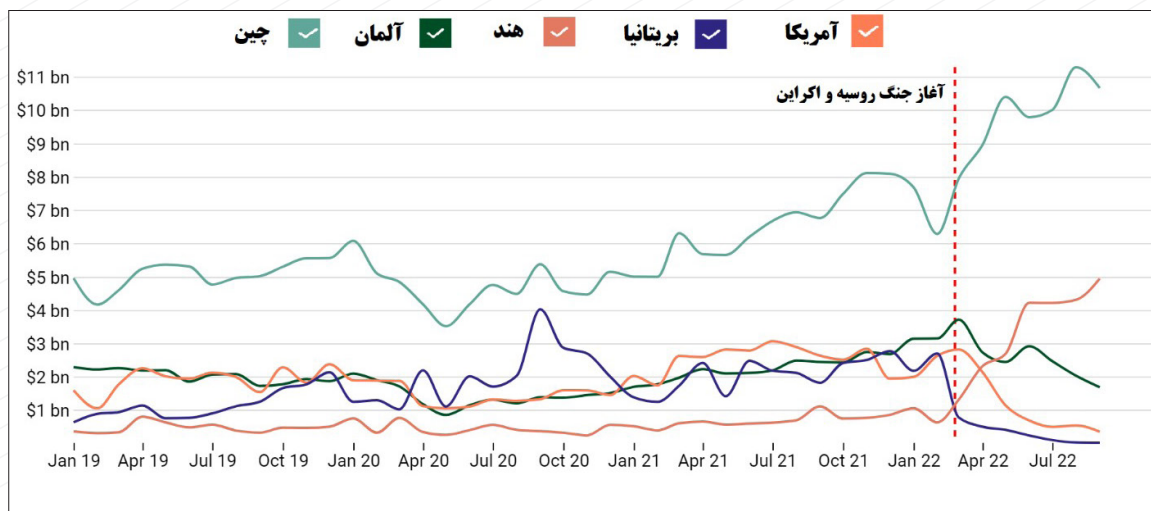
(ITC, 2022)

نمودار ۱۵. مقایسه سهم تجارت با فدراسیون روسیه از سوی کشورهای

دارای اقدامات محدودکننده و فاقد آن در سه ماهه سوم ۲۰۲۲



برای وقوف بر جزئیات بیشتر در رابطه با این که ممکن است سایر روندها، مانند فصلی بودن، نیز بر جریان تجارت تأثیر گذاشته باشد، نمودار خطی ذیل (۱۵) ارائه شده که داده‌های تجارت را از ژانویه ۲۰۱۹ تا سپتامبر ۲۰۲۲ نشان می‌دهد.



(ITC, 2022)

نمودار ۱۶. روند تجارت روسیه با شرکای منتخب، ژانویه ۲۰۱۹ تا سپتامبر ۲۰۲۲

بین سپتامبر ۲۰۲۱ تا سپتامبر ۲۰۲۲، سهم کل صادرات فدراسیون روسیه به کشورهای دارای اقدامات محدودکننده ۲۷ درصد کاهش یافت و ارزش صادرات نیز به کشورهای دارای اقدامات محدودکننده ۶ میلیارد دلار کاهش یافت. این در حالی است که صادرات به کشورهای بدون اقدامات محدودکننده ۸٫۶ میلیارد دلار افزایش یافت. در همین مدت، سهم کل واردات فدراسیون روسیه از کشورهای دارای تدابیر محدودکننده با کاهش ۲۲ درصدی (به ۲۴ درصد) کاهش یافت و ارزش واردات نیز از کشورهای دارای اقدامات محدودکننده ۳٫۹ میلیارد دلار کاهش یافت؛ در عین حال ارزش واردات از کشورهای بدون تدابیر محدودکننده ۱٫۷ میلیارد دلار افزایش یافت.

۷-۲. پیش‌بینی روند آتی تجارت جهانی

در مسیر پیش‌بینی روند آتی تجارت جهانی، دو دسته از عوامل منفی و مثبت اثرگذار را می‌توان از یکدیگر تفکیک نمود:



عوامل منفی شامل موارد ذیل می‌شود:

رشد اقتصادی کمتر

پیش‌بینی‌های رشد اقتصادی برای سال ۲۰۲۳ به دلیل قیمت‌های بالای انرژی، افزایش نرخ‌های بهره، تورم پایدار در بسیاری از اقتصادها و سرریزهای منفی اقتصاد جهانی ناشی از جنگ در اوکراین به سمت پایین بازنگری می‌شوند.

قیمت بالای کالاهای مورد معامله

انتظار می‌رود که افزایش قیمت انرژی و افزایش مداوم قیمت نهاده‌های واسطه‌ای و کالاهای مصرفی، تقاضا برای واردات را کاهش دهد و منجر به کاهش حجم تجارت بین‌المللی شود.

نگرانی از پایداری بدهی

سطوح بی‌سابقه بدهی جهانی و افزایش نرخ بهره نگرانی‌های قابل توجهی را برای پایداری بدهی ایجاد می‌کند. انتظار می‌رود که سخت‌تر شدن مداوم شرایط مالی، فشار بر دولت‌های دارای بدهی بالا را بیشتر کند، آسیب‌پذیری‌ها را تشدید کند و بر سرمایه‌گذاری‌ها و جریان‌های تجارت بین‌المللی تأثیر منفی بگذارد.

عوامل مثبت نیز شامل موارد ذیل می‌شود:

بهبود در لجستیک تجارت جهانی

بنادر و شرکت‌های کشتیرانی اکنون با چالش‌های ناشی از همه‌گیری کووید-۱۹ سازگار شده‌اند. کشتی‌های جدید در حال ورود به مسیرهای حمل و نقل هستند و ازدحام بنادر در حال مرتفع شدن می‌باشد. اگرچه نرخ هزینه‌های باربری همچنان بالاتر از میانگین قبل از همه‌گیری است، اما روند آن نزولی است.

به نتیجه رسیدن قراردادهای تجاری

پیش‌بینی می‌شود توافق‌نامه‌هایی که اخیراً امضا شده‌اند، مانند مشارکت اقتصادی جامع منطقه‌ای، منطقه آزاد تجاری قاره آفریقا و همچنین تعدادی از موافقت‌نامه‌های تجاری کوچک‌تر، با اجرایی شدن و حصول نتایج مقدماتی از آن‌ها، شتابی در روند تجارت بین‌المللی ایجاد کنند. سایر عوامل موثر بر الگوهای تجارت بین‌المللی نیز شامل موارد ذیل می‌شوند:

تغییر شکل زنجیره‌های تامین جهانی

مخاطرات و نااطمینانی‌ها برای عملیات زنجیره تامین جهانی همچنان بالاست. راهبردهای کاهش ریسک مانند تنوع بخشیدن به تامین‌کنندگان به احتمال بالایی بر الگوهای تجارت بین‌المللی در سال آینده تأثیر خواهند گذاشت.



گذار به سوی اقتصاد جهانی سبزتر

انتظار می‌رود تلاش‌ها برای اقتصاد جهانی سبزتر، تقاضا برای محصولات سازگار با محیط زیست را افزایش و تقاضا برای کالاهای با محتوای کربن بالا و انرژی‌های حاوی سوخت‌های فسیلی را کاهش دهد. این تغییرات در الگوهای تجارت بین‌المللی منعکس خواهد شد.^۱

1. UNCTAD, 2022



منابع

گمرک جمهوری اسلامی ایران

- Evenett, Simon J., and Johannes Fritz. 2022. Advancing Sustainable Development with FDI Why Policy Must Be Reset. Research Report, London: Global Trade Alert. <https://www.global-tradealert.org/reports>
- Evenett, Simon J., and Johannes Fritz. 2022. Emergent Digital Fragmentation: The Perils of Unilateralism. Research Report, London: Global Trade Alert. <https://www.globaltradealert.org/reports/gta-29-report>.
- Evenett, Simon J., and Johannes Fritz. 2022. Subsidies and Market Access. Research Report, London: Global Trade Alert. <https://www.globaltradealert.org/reports>
- Evenett, Simon J., and Johannes Fritz. 2022. Trade & Industrial Policy and the SDGs. Research Report, London: Global Trade Alert. <https://www.globaltradealert.org/reports>
- ITC. (2022, December 7). ITC trade briefs. Retrieved from International Trade Center: <https://tradebriefs.intracen.org/2022/11/series>
- UNCTAD. (2022, December 14). United Nations Conference on Trade and Development. Geneva: United Nations Conference on Trade and Development. Retrieved from Global Trade Update: https://unctad.org/system/files/official-document/ditcinf2022d4_en.pdf
- WTO. (2022). MONTHLY TRADE TRENDS: AUGUST 2022 – SEPTEMBER 2022. Geneva: World Trade Organization. Retrieved from World Trade Organization.: https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/daily_update_e/month_latest.pdf
- WTO. (2022). MONTHLY TRADE TRENDS: JUNE 2022 – JULY 2022. Geneva: World Trade Organization. Retrieved from World Trade Organization.: https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/daily_update_e/2022_june-july.pdf
- WTO. (2022). MONTHLY TRADE TRENDS: MAY 2022 – JUNE 2022. Geneva: World Trade Organization. Retrieved from World Trade Organization.: https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/daily_update_e/2022_may-june.pdf





مؤسسه مطالعات پژوهش‌های بازرگانی

تهیه شده در:

گروه پژوهش‌های بازرگانی خارجی

تهیه و تدوین:

فائزه مرادی حقیقی

امین مالکی

فرزاد مرادپور

تاریخ انتشار:

بهمن ماه ۱۴۰۱



www.itsr.ir